

L'ESPERIT REJOVENEIX I VIVIFICA. UNA PNEUMATOLOGIA CONCILIAR A LA LLUM DELS PARES DE L'ESGLÉSIA

Joan PLANELLAS I BARNOSELL

Adreça: Padró, 11
17142 VERGES (Girona)
E-mail: joan.planellas@gmail.com

Resum

A redós d'un text capital de sant Ireneu, en l'estudi que segueix, volem presentar el ric fonament patristic dels passatges centrals del Concili Vaticà II referents a l'acció rejuvenidora i vivificant de l'Esperit Sant en la vida de l'Església. El treball s'endinsa en el contingut teològic dels mateixos, on trobem essencialment tres aspectes importants: 1) L'Esperit que actua en la vida eclesial es troba íntimament unit a Crist, és «comunió amb Crist», porta cap a Crist, perquè és «l'Esperit de Crist». 2) L'Esperit rejuveneix i renova constantment la vida eclesial perquè és «Esperit vivificant». 3) L'Esperit, «donador de vida» eterna, mena a la incorruptió, a l'esperança d'arribar a la llum que no té posta, en la unió perfecta amb Crist.

Paraules clau: Esperit Sant, Vaticà II, sant Ireneu, Pares de l'Església, rejuvenir, vivificar.

Abstract

The study that follows takes a key text of st Irenaeus to present the rich patristic basis of the main passages of Vatican II that concern the rejuvenating and vivifying action of the Holy Spirit in the life of the Church. The work explores the theological content of these passages, where three important aspects can be discerned: 1) the Spirit who acts in the life of the Church is closely linked to Christ, he is 'communion with Christ', leads to Christ, because he is 'the Spirit of Christ'; 2) the Spirit constantly rejuvenates and renews the life of the Church because he is a 'life-giving Spirit'; 3) the Spirit, 'giver of [everlasting] life', leads to incorruptibility, to the hope of arriving at the light that never goes out, in perfect union with Christ.

Keywords: Holy Spirit, Vatican II, saint Irenaeus, Church Fathers, rejuvenate, vivify.

INTRODUCCIÓ

Una de les novetats més importants del Vaticà II, conseqüència dels nous plantejaments de l'eclesiologia, ha estat precisament la de redescobrir la persona i l'acció de l'Esperit Sant en la vida de l'Església. Però aquesta novetat no ha consistit merament a confessar l'Esperit com dada dogmàtica —atès que, al Credo, sempre s'ha confessat la tercera Persona de la Trinitat, juntament amb el Pare i el Fill—, sinó sobretot a saber captar la seva missió dins l'economia salvadora, dins el pla salvífic del Pare¹ desplegat en la vida de l'Església.

En el marc de tota aquesta nova visió eclesiològica del Concili Vaticà II, volem presentar en aquesta ponència l'acció rejuvenidora i vivificant de l'Esperit Sant en la vida de l'Església partint de dos passatges de la *Lumen gentium* summament significatius i que, amb expressions diverses, evoquen el mateix contingut. En ambdós passatges hi trobem el llenguatge dels Pares. El primer, tret del paràgraf de *Lumen gentium* núm. 4, dedicat a l'acció de l'Esperit Sant en la història de la salvació, i, l'altre, de l'afirmació final de *Lumen gentium* núm. 9, ja dins el capítol II, sobre el concepte de Poble de Déu:

[L'Esperit] rejuveneix l'Església amb la virtut de l'Evangeli, la renova sense parar i la mena a la unió consumada amb el seu Espòs [*Virtute Evangelii iuvenescere facit Ecclesiam eamque perpetuo renovat et ad consummatam cum sponso suo unionem perducit*]. Perquè l'Esperit i l'Esposa diuen al Senyor Jesús: «Vine!» (LG 4).

L'Església se sent confortada pel poder de la gràcia de Déu [...], a fi que [...] continuï essent l'esposa digna del seu Senyor i no deixi de renovar-se si mateixa sota l'impuls de l'Esperit Sant, fins que per la creu arribi a la llum que no coneix la posta [*sed Domini sui digna sponsa remaneat, et sub actione Spiritus Sancti, seipsam renovare non desinat, donec per crucem perveniat ad lucem, quae nescit occasum*]» (LG 9).

A banda dels fonaments marcadament bíblics que podem trobar en tots dos textos, alhora, apreciem com es troben a redós de la pneumatologia de sant Ireneu de Lió (140/160 – ca. 202), així com d'altres Pares de l'Església. En l'estudi que segueix, volem resseguir-ne aquest fonament patristic centrant-nos en el seu contingut teològic, on trobem fonamentalment tres aspectes comuns:

1. Nereo SILANES, *La Iglesia de la Trinidad. La Santísima Trinidad en el Vaticano II. Estudio genético-teológico*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1981, 395.

1. L'Esperit que actua en la vida eclesial es troba íntimament unit a Crist, l'espòs de l'Església. L'Esperit Sant és «comunió amb Crist», porta cap a Crist, perquè és «l'Esperit de Crist».

2. L'Esperit rejoyeneix i renova constantment la vida eclesial perquè és «Esperit vivificant».

3. L'Esperit, «donador de vida» eterna, mena a la incorrupció, a l'esperança d'arribar a la llum que no té posta, en la unió perfecta amb Crist.

Anem, doncs, a reflexionar sobre aquesta acció de l'Esperit en la vida eclesial tot glossant els passatges conciliars, sota la llum de la teologia dels Pares.

1. A REDÓS DELS DOS TEXTOS CONCILIARS: UN PASSATGE CAPITAL DE SANT IRENEU

Un dels propòsits fonamentals del Concili Vaticà II va ser la voluntat de renovar l'Església, de posar-la al dia, a la llum del misteri de Crist. Ja inicialment, aquest esperit de renovació s'expressà també amb la paraula «rejoyeniment». Joan XXIII, en la Constitució apostòlica *Humanae salutis* de convocatòria del Concili, manifestava aquesta esperança en relació a l'esdeveniment conciliar:

Aquesta serà una demostració de l'Església mare, sempre viva i sempre jove [*vivam semper esse perpetuaque florere iuventa Ecclesiam matrem*], que percep el ritme del temps, que s'adorna a cada segle d'una esplendor nova, irradia nova llum i assoleix noves conquestes, tot perseverant sempre idèntica a ella mateixa, fidel a la imatge divina que va imprimir-li al rostre l'Espòs diví, que l'estima i la protegeix, Jesús, el Crist.²

Pau VI, en el discurs d'obertura del segon període conciliar, parla clarament del propòsit de «rejoyenir» l'Església, atès que el Concili ha de ser com una nova primavera, vinculant aquest rejoyeniment a Jesucrist i a l'obra de l'Esperit Sant:

El Concili vol ser com una nova primavera que desvetlli les immenses energies espirituals i morals que estan quasi latents en el si de l'Església. El Concili es pre-

2. JOAN XXIII, Constitució apostòlica *Humanae salutis* (25-XII-1961), núm. 6: EV 1, 7* = Josep CASTANYÉ – JOAN PLANELLAS, *Joan XXIII i Pau VI, els papes del Concili. Al·locucions* (Qüestions Teològiques 15), Barcelona: FTC 2012, 45.

sentat, doncs, amb el propòsit deliberat de rejuvenir totes les forces interiors de l'Església, i també les normes que regulen les seves estructures canòniques i les formes dels seus ritus [*Concilio enim, ut aperte patet, est propositum... in pristinum redeant vigorem*]. És a dir, aquest Concili tendeix a donar a l'Església un augment d'aquella formosa perfecció i santedat que només la imitació de Jesucrist i la mística amb ell per l'Esperit Sant li poden conferir [*atque mystica cum eo per Spiritum Sanctum coniunctio eidem tribuere possunt*].³

Per últim, en els «Missatges» finals del Concili a tots els homes, escrits en llengua francesa, dirigint-se als joves, es diu clarament:

L'Església, durant quatre anys, ha treballat per a rejuvenir el seu rostre [*vient de travailler à rajeunir son visage*], per a respondre millor als designis del seu Fundador, el gran Vivent, el Crist, eternament jove [*le Christ éternellement jeune*]. A l'acabament d'aquesta impressionant «revisió de vida», es gira cap a vosaltres. És per vosaltres, joves, sobretot per vosaltres, que acaba d'encendre, amb el Concili, un llum que il·luminarà el futur, el vostre futur [...]. Rica d'un llarg passat sempre present en ella i avançant devers la perfecció humana en el temps i devers els darrers objectius de la història i de la vida, [l'Església] és la veritable joventut del món [*elle est la vraie jeunesse du monde*]. Posseeix tot allò que constitueix la força i l'encís de la joventut [*la force et le charme des jeunes*]: la facultat d'alegrar-se de tot el que comença, de lliurar-se sense compensació, de renovar-se i reprendre el camí per a noves conquestes [*de se renouveler et de repartir pour de nouvelles conquêtes*].⁴

El tema de la renovació de l'Església serà present en l'aula conciliar i quedarà reflectit en la majoria dels documents conciliaris. És més: d'una forma constant, al Concili s'hi presenta aquesta renovació vinculada a l'Esperit Sant. A banda dels passatges esmentats de *Lumen gentium* núms. 4 i 9, que —com s'ha dit— esdevenen guia del nostre estudi, podem esmentar-ne aquests altres:

LG 7:

I a fi que ens renovem contínuament en ell [*ut autem in illo incessanter renovemur*]. (cf. Ef 4,23) ens ha fet participar del seu Esperit, el qual, essent un mateix en el cap i en els membres, dóna a tot el cos vida, unitat i moviment [*totum corpus ita vivificat, unificat et movet*].

3. PAU VI, «Discurs d'obertura del segon període conciliar» (29-IX-1963), núm. 27: EV 1, 164* = QT 15, 106-107.
4. «Missatges del Concili Vaticà II a tots els homes» (8-XII-1965): EV 1, 526*.531* = QT 15, 240-241.

LG 12:

A part d'això, el mateix Esperit Sant [...] reparteix entre els fidels de tot rang gràcies fins i tot especials, amb les quals els fa aptes i promptes a emprendre una varietat d'obres i de comeses profitoses per a la renovació de l'Església i al desenvolupament de la seva edificació [*ad suscipienda varia opera vel officia, pro renovatione et ampliore aedificatione Ecclesiae proficua*].

GS 21:

En efecte, és un deure de l'Església fer presents i quasi visibles Déu Pare i el seu Fill encarnat, tot renovant-se i purificant-se sense parar, guiada per l'Esperit Sant [*ductu Spiritus sancti sese indesinenter renovando et purificando*].

GS 26:

Aquest ordre [social] s'ha de desenrotllar cada dia més [...]. Per a obtenir aquest objectiu cal introduir una renovació de la mentalitat i profunds canvis de la societat [*implenda mentis renovatio atque amplae societatis immutationes inducendae sunt*]. L'Esperit de Déu, que, amb una providència admirable, dirigeix el curs del temps i renova la faç de la terra, és present en aquesta evolució [*Spiritus Dei... temporum cursum dirigit et faciem terrae renovat, huic evolutioni adest*].

PC 2:

Aquesta renovació [de la vida religiosa], sota l'impuls de l'Esperit Sant i el guiatge de l'Església [*Quae renovatio, sub impulsu Spiritus sancti et Ecclesia duce*], cal que sigui promoguda [...].

OT 1:

El sant Concili, ben conscient que la desitjada renovació de tota l'Església [*Optatam totius Ecclesiae renovationem*] depèn en gran part del ministeri dels sacerdots, animat per l'Esperit de Crist [*Christi Spiritu animato*], proclama la gran importància de la formació sacerdotal.

A més, en els passatges que ens serveixen de guia (LG 4 i 9), se cercaren les degudes referències patrístiques per a avalar la necessària renovació o «rejoventiment» de l'Església, sempre guiada per l'Esperit. D'aquesta manera, també, el Concili es protegia d'aquelles reticències d'alguns Pares davant el fet que la paraula «renovació» pogués tenir ressonàncies provinents merament d'aquell principi esgrimit per la reforma protestant d'una «*Ecclesia semper reformanda*».⁵ Doncs, bé, en els nostres passatges, la referència patrística és aquest text capital de sant Ireneu:

5. José Luis MORENO, «El Espíritu santo rejuvenece a la Iglesia. De Ireneo al Vaticano II», en Pedro RODRÍGUEZ (dir.), *El Espíritu Santo y la Iglesia. XIX Simposio Internacional de Teología de*

De l'Església, rebem la predicació de la fe i, sota l'acció de l'Esperit de Déu, la conservem com un dipòsit preciós guardat en un recipient de bona qualitat, dipòsit que rejoveneix i fa rejuvenir fins i tot el recipient que el conté [*et quae semper a Spiritu Dei quasi in vaso bono eximium quoddam depositum iuvenescens et iuvenescere faciens ipsum vas in quo est*]. A l'Església se li ha confiat aquest do de Déu (Jn 4,10) com l'alè a l'obra modelada (Gn 2,7) [*quemadmodum aspiratio plasmationi*], per tal que tinguin vida tots els membres que el reben [*ad hoc ut omnia membra percipientia vivificentur*]. En ells s'hi troba dipositada la comunió amb Crist, és a dir, l'Esperit Sant [*et in eo deposita est communicatio Christi, id est Spiritus Sanctus*], penyora d'incorruptió (Ef 1,14), confirmació de la nostra fe (Ef 3,16; Col 2,7) i escala de pujada cap a Déu (Gn 28,12) [*arrha incorruptelae et confirmatio fidei nostrae et scala ascensionis ad Deum*]. Perquè en l'Església, es diu, Déu hi posà apòstols, profetes, doctors (1Co 12,28) i tota l'altra activitat de l'Esperit (1Co 12,11) [*et universam reliquam operationem Spiritus*]. Els qui no s'adhereixen a l'Església no participen de l'Esperit [*cuibus non sunt participes omnes qui non concurrunt ad Ecclesiam*], sinó que es priven si mateixos de la vida per la seva falsa doctrina i les seves males obres. Perquè on hi ha l'Església hi ha l'Esperit de Déu; i on hi ha l'Esperit de Déu hi ha també l'Església i tota gràcia; l'Esperit és la veritat (1Jn 5,6) [*ubi enim Ecclesia, ibi et Spiritus Dei; et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia; Spiritus autem veritas*]. Per tant, els qui no participen d'ell ni es nodreixen dels pits de la Mare per a la vida ni gaudeixen de la font netíssima que brolla del Cos de Crist (Jn 7,37-38) [*neque a mamillis Matris nutriuntur in vitam neque percipiunt de Corpore Christi procedentem nitidissimum fontem*] s'excaven cisternes esquerdades (Jr 2,13) de pous de terra i beuen aigua podrida d'un fangar, atès que fugen de la fe de l'Església per a no ser desemascarats i refusen l'Esperit per a no ser instruïts.⁶

En el passatge citat de *Lumen gentium* núm. 4 s'hi troba, a la nota 3, la referència a aquest text de sant Ireneu.⁷ Fins i tot, en la redacció del primer Esquema (abril del 1963), es transcrivien textualment una part del mateix en la nota corresponent.⁸ Pel que fa al passatge de *Lumen gentium* núm. 9, no es

la Universidad de Navarra, Pamplona: Publicaciones Universidad de Navarra 1999, 611-620; aquí, 612.

6. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 24, 1: SChr 211, 472-475 = PG 7, 966-967 = R 226.
7. La simple referència de sant Ireneu en nota la trobem en l'Esquema del 1964: «Disceptatio. Schema Constitutionis de Ecclesia. Caput I: De Ecclesiae Mysterio. Textus emendatus» (15-IX-1964), núm. 4, en *Acta synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II* [*Acta syn.*], III/I, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1970-1980, 161.169.
8. «Disceptatio. Schema Constitutionis dogmaticae de Ecclesia. Caput I: De Ecclesiae Mysterio (30-IX-1963) [abril 1963], núm. 4, en *Acta syn.*, II/I, 217 (text) i 224 (nota 6). Al text hom hi troba escrit: «Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Dei, qui per virtutem Evangelii iuvenescere facit Ecclesiam eamque perpetuo renovat». I a la nota 6 hi és citada textualment tota una part del text d'Ireneu: «Quam (praedicationem) perceptam ab Ecclesia custodimus, et quae semper

troba la referència d'Ireneu en el text definitiu, però els redactors la tenien molt present, ja que la mencionen en l'explicació que fan quan aquest passatge conciliar torna a esmentar la renovació de l'Església. En les esmenes a l'Esquema anterior, s'afegeix la frase següent: «a fi que [...] [l'Església] continuï essent l'esposa digna del seu Senyor i no deixi de renovar-se si mateixa sota l'impuls de l'Esperit Sant». I la *Relatio* corresponent, explica el perquè de l'afegit: «Alguns hi van voler una indicació sobre la renovació de l'Església. Això ja s'expressà al·ludint al text de sant Ireneu [...]. Aquest text s'esmenta més àmpliament en el núm. 4.»⁹

A redós d'aquest important passatge de sant Ireneu, vegem el contingut doctrinal de l'ensenyament conciliar, amarat —com veurem— de la pneumatologia dels Pares.

2. L'ESPERIT QUE VIVIFICA L'ESGLÉSIA ÉS «L'ESPERIT DE CRIST»

Ens els passatges esmentats de *Lumen gentium* núms. 4 i 9, s'indica com l'Esperit sant porta cap a Crist. Ho estudiarem en el proper apartat. Ara, però, com dada prèvia, cal subratllar com l'Esperit que vivifica l'Església és «l'Esperit de Crist».

De fet, el Vaticà II ha estat abundant a afirmar aquest pensament: «*Spiritui Christi, eam vivificantis*» (LG 8; cf. LG 7.13.14; PO 13.16: AA 12; AG 5.11; UR 3; OT 1). El Concili empra també expressions equivalents, com «Esperit del Fill» (LG 13) i «Esperit del Senyor» (PO 7.22). En canvi, molt ocasionalment, el Concili ha emprat l'expressió «Esperit de Déu» (LG 41; GS 41). En un article precedent, vam aprofundir aquest tema.¹⁰ Allà hi vàiem com en la relació entre l'Esperit i Jesús, segons el Nou Testament, hi ha com tres moments cronològicament diferenciats: en primer lloc, l'encarnació de Jesús per obra de l'Esperit Sant, en virtut de la qual ell ja és «sant» des del primer moment (cf. Lc 1,35; Mt 1,20); en segon lloc, la unció de l'Esperit en el moment del baptis-

---

a Spiritu Dei quasi in vaso bono eximum quoddam depositum iuvenescens et iuvenescere faciens ipsum vas in quo est... Ubi enim Ecclesia, ibi et Spiritus Dei; et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia».

9. «Disceptatio. Schema Constitutionis de Ecclesia. Caput II: De Populo Dei. Textus emendatus» (15-IX-1964), núm. 9, en *Acta syn.*, III/I, 182. En la *Relatio* d'aquest núm. 9 (Ibíd., 194), es diu textualment: «Denique voluerunt indicationem de *renovatione* Ecclesiae. Quod expressum est alludendo ad textum S. Irenaei, *Adv. Haer.* III, 24, 1 [...]. Textus ille uberiori modo citatur sub n. 4».

10. Joan PLANELLAS BARNOSELL, «Esperit Sant i Església a partir del capítol I de la *Lumen gentium*», *RCatT* 37/2 (2012) 457-496; aquí, 470-475.

me del Jordà, quan és proclamat solemnement «Fill de Déu», i a partir de la qual comença la seva missió manifestant en la seva actuació que és mogut per l'Esperit Sant (cf. Mc 1,9-11; Mt 3,13-17; Lc 3,21-22; Jn 1,32-34); i, finalment, en tercer lloc, quan l'Esperit Sant intervé en la resurrecció de Jesús que té en el Pare la iniciativa (cf. Rm 1, 2-4; 8,11).

Jesús, en la seva glorificació, té l'Esperit en plenitud també com home, fins al punt que Pau pot dir que «el nou Adam és Esperit que dona vida [vivificant]» (1Co 15,45). D'aquí, que els escrits del Nou Testament contemplin l'efusió de l'Esperit en relació a la glorificació de Jesús; més ben dit, el do de l'Esperit és la conseqüència de la glorificació de Jesús en la seva humanitat (cf. Lc 24,49; Jn 7,37-39; 16,7; etc.). Com afirma Novacià († ca. 257), a la donació parcial de l'Esperit dels temps antics, per Crist n'hi ha vingut l'efusió plena, ja que en Jesús hi habita l'Esperit «plenus et totus» i «amb tota la seva sobreabundància plenament distribuït i enviat»:

Aquest és el qui, en forma de colom, després que el Senyor fou batejat, va venir i va posar-se al seu damunt, habitant només en Crist plenament tot ell [*habitans in solo Christo plenus et totus*] i no pas mutiladament o en part [*nec in aliqua mensura aut portione mutilatus*]; però amb tota la seva sobreabundància plenament distribuït i enviat [*sed cum tota sua redundantia cumulate distributus et missus*], per tal que d'ell puguin aconseguir els altres un cert sobreeximent de gràcies [*ut ex illo delibationem quandam gratiarum ceteri consequi possint*].¹¹

En l'article precedent ja esmentat, també vèiem com amb el do de l'Esperit Sant, conseqüència de la glorificació de Jesús en la seva humanitat, s'hi dona la gran novetat que porta a plenitud l'Antic Testament: és la novetat de Jesús ressuscitat que en l'Esperit és comunicada als homes. Afirmar Ireneu de Lió: «[L'Esperit Sant] realitza en ells [els homes] la voluntat del Pare i els renova de la vellesa en la novetat de Crist [*voluntatem Patris operans in ipsis et renovans eos a vetustate in novitatem Christi*]».¹² Entre els molts comentaris sobre aquesta novetat fets pels Pares, destaca el d'Orígenes (ca. 185 – 254). Es tracta del «vi nou» que cal posar en «bots nous»:

El nostre Salvador, després de la resurrecció, quan ja havia passat allò vell i totes les coses havien estat renovades, essent Ell mateix l'home nou i el primogènit dels morts (cf. Col 1,18), renovats també els Apòstols per la fe en la seva resurrecció, digué: «Rebeu l'Esperit Sant» (Jn 20,22). Això és, en efecte, allò que el mateix

11. Novacià, *De Trinitate*, 29, 11: CCL 4, 70.

12. Sant Ireneu, *Adv. Haer.*, 3, 17, 1: SChr 211, 330-331.

Senyor i Salvador deia a l'Evangeli (cf. Mt 9,17) quan negava que es pogués posar el vi nou en bots vells [*cum vinum novum in utres mitti posse veteres denegabat*], sinó que manava que es fessin bots nous, és a dir que els homes caminessin en la novetat de vida (cf. Rm 6,4), per a poder rebre el vi nou, és a dir la novetat de la gràcia de l'Esperit Sant [*id est homines in novitate vitae ambulare, ut vinum novum, id est Spiritus Sancti gratiae susciperent novitatem*].¹³

D'aquí que les expressions del Vaticà II «Esperit de Crist», «Esperit del Fill», «Esperit del Senyor», vénen a expressar la condició pneumàtica de Crist, que després de la seva glorificació ha quedat ple de l'Esperit fins i tot en la seva condició carnal, de tal manera que ha vingut a ser la primícia i la plataforma de l'Esperit per a tots nosaltres.¹⁴ Precisament, el mateix Concili ha indicat molt clarament la significació que té per a l'Església i els homes el fet que l'Esperit que es doni sigui precisament el de Jesús: «Per tal de renovar-nos constantment en Ell (cf. Ef 4,23), va estendre fins a nosaltres el seu Esperit, el qual únic com és i el mateix en Cap i membres, anima el cos, l'unifica, el mou» (LG 7; cf. AG 4). És l'«Esperit de Crist», qui vivifica, unifica i dirigeix l'Església, perquè es tracta del mateix Esperit, el qui habita al Cap i als membres com principi vital.¹⁵ A més, com que «el disseny salvador» abasta també aquells qui «busquen Déu amb sinceritat de cor i s'esforcen sota l'influx de la gràcia a complir amb obres la seva voluntat» (LG 16), a la Constitució *Gaudium et spes* hi llegim que «hem de sostenir que l'Esperit Sant ofereix a tot-hom [*Spiritum Sanctum cunctis*] la possibilitat d'associar-ser a aquest misteri pasqual de la manera que Déu sap [*modo Deo cognito*]» (GS 22).

Finalment, cal afirmar que l'Esperit consuma i porta a plenitud l'obra de Crist. Però també immediatament cal recordar: la consuma, però no la substitueix. En l'economia salvífica hi trobem un lligam essencial entre les missions del Fill i de l'Esperit, de tal manera que la segona consolida els fruits de la primera. Yves M. Congar ha insistit repetidament que «la salut de la pneumatologia radica en la seva referència cristològica». «No existeix una era del Paràclit distinta de la de Jesucrist, com imaginà Joaquim de Fiore.»¹⁶ Entre el

13. Orígenes, *De Principiis*, I, 3, 7: SChr 252, 158-159 = BM 309, 129.

14. Nereo SILANES, *La Iglesia de la Trinidad*, 400; Luis F. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero. El misterio de la Trinidad*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1998, 2000, 96-98.

15. Cf. Sant Tomàs d'Aquino, *De Veritate*, q. 29, a.4; cf. Gérard PHILIPS, *la Iglesia y su misterio en el Concilio Vaticano II. Historia, texto y comentario de la Constitución «Lumen gentium»*, I, Barcelona: Herder 1968, 140.

16. Yves M. CONGAR, *El Espíritu Santo*, Barcelona: Herder 1983, 242. A més, afegeix Congar: «L'inverse est tout aussi vrai: la santé de la christologie c'est la pneumatologie. Ajoutons encore: la santé de l'ecclésiologie c'est l'équilibre entre la christologie et la pneumatologie». Cf. Ignace

Senyor glorificat i l'Esperit, la unitat d'acció és total, perquè l'Esperit que actua en l'Església és l'Esperit de Crist.

3. L'ESPERIT ÉS LA «COMUNIO AMB CRIST», «MÉS ENLLÀ DEL VERB»

Els passatges del Vaticà II que guien el nostre estudi indiquen com l'Esperit porta cap a l'Evangeli de Jesús: «rejoventeix l'Església amb la virtut de l'Evangeli» (LG 4), «a fi que [...] continuï essent l'esposa digna del seu Senyor» (LG 9); «perquè l'Esperit i l'Esposa diuen al Senyor Jesús: "Vine!"» (LG 4).

L'Esperit, per tant, porta cap a Crist. En la línia de l'íntima relació entre el Crist i l'Esperit, sant Ireneu, al text de referència, afirmarà que l'Esperit és «communicatio Christi», «comunió amb Crist». Aquesta expressió fa referència a la funció d'unió profunda amb Crist pròpia de l'Esperit, com expressen alguns passatges paulins (cf. 2Co 13,3; Fl 2,1; Ef 4,3). Es tracta d'una funció que afecta la unió existent entre Crist i tot cristià, ja que l'Esperit no fa altra cosa que comunicar als deixebles el que rep de Crist, com s'indica en l'Evangeli de Joan: «Ell em glorificarà, perquè allò que us anunciarà ho haurà rebut de mi» (Jn 16,14). Alhora, afecta la unió de tots els membres del Cos eclesial, perquè tots els qui han rebut un sol baptisme i han begut un sol Esperit formen un sol Cos (1Co 12,12-13; Ef 4,3-4). Ireneu destaca l'ensenyament sobre la comunió tot indicant al seu passatge capital que les propostes dels heretges són diverses i disgregadores i trenquen la comunió, a l'inrevés de la fe de l'Església, que és una, idèntica i permanent. D'aquí, que sant Ireneu indiqui també que l'Esperit és «confirmació de la nostra fe [*confirmatio fidei nostrae*]», tot evocant, un terme paulí: «li prego [al Pare] que, per la riquesa de la seva glòria, consolidi amb la força del seu Esperit allò que sou en el vostre interior; que, per la fe, faci habitar el Crist als vostres cors i, així, arrelats i fonamentats en l'amor, sigueu capaços de comprendre [...] i conèixer [...] i, així, entreu del tot a la plenitud de Déu» (Ef 3,16-19; cf. Col 2,7).

Precisament, Ireneu, en un altre passatge, aplica a aquesta fe el qualificatiu de «vivificadora», el mateix que s'aplica a l'Esperit: «És claríssima aquesta demostració: que l'única i mateixa fe vivificadora [*unam et eandem vivificatri-*

DE LA POTTERIE, «L'Esprit Saint et l'Église dans le Nouveau Testament», en «*Credo in Spiritum Sanctum*». *Acti del Congresso Teologico Internazionale di Pneumatologia*, Roma: Editrice Vaticana 1983, 805; cf. José Arturo DOMÍNGUEZ, «Las interpretaciones posconciliares», en Pedro RODRÍGUEZ (dir.), *Eclesiología 30 años después de «Lumen gentium»*, Madrid: Rialp 1994, 69-71; cf. François-Marie HUMAN, *La relation de l'Esprit-Saint au Christ. Une relecture d'Yves Congar* (Cogitatio Fidei 274), Paris: Cerf 2010.

cem fidem] és la que en l'Església ha estat conservada i transmesa en la veritat des dels Apòstols fins avui». ¹⁷ En tota una visió dinàmica d'un sol Esperit, formant un sol cos, s'obté aquell coneixement progressiu de Déu, que va fent participar de la incorruptibilitat tot proporcionant vida i rejuveniment. Aquest coneixement de Déu no és la il·luminació gnòstica, sinó la fe en Crist, que revela el coneixement del Pare a tots els qui creuen en ell. En canvi, la divisió no pot ser fruit de l'Esperit, sinó que n'és fruit la unitat en Crist, ell que és «el camí, la veritat i la vida» (Jn 14,6). D'aquí, també, que la divisió porti a la corrupció, mentre que la unitat en Crist porta a la incorrupció, fins a participar de la unitat de vida en Déu. ¹⁸ Ireneu mateix expressarà aquesta idea en comentar els fruits del baptisme:

Els nostres cossos han rebut per l'aigua del baptisme la unitat que els torna incorruptibles; les nostres ànimes l'han rebuda de l'Esperit [*Corpora enim nostra per lavacrum illam quae est ad incorruptionem unitatem acceperunt, animae autem per Spiritum*]. Per aquest motiu, l'un i l'altre esdevenen necessaris, ja que l'un i l'altre contribueixen a proporcionar la vida de Déu. ¹⁹

Per això, l'Esperit, en mantenir la comunió de la fe, és font d'incorruptió i de perpètua joventut. En canvi, els qui s'aparten de la fe de l'Església s'aparten també de l'Esperit per a no ser-hi instruïts.

Al Nou Testament, és l'Esperit qui obre a la fe, perquè fa conèixer que Jesucrist és el Senyor i dona accés al Pare (cf. Ef 2,18; 1Co 6,11; Ga 4,4-7). També és qui, en la unitat de la fe, suscita profetes en la comunitat i condueix l'Església en el seguiment de Crist, que és el camí de la veritat. Seguint de prop aquest ric filó bíblic, sant Justí (ca. 100/110-165) l'anomena «Esperit profètic» i entén que és el mateix Esperit que en l'antiga disposició va orientar els profetes cap a Crist, el qui reposà en el seu Fill enviat, essent el do que acompanya la marxa de l'Església i l'assisteix fins al final. ²⁰ Per la seva banda, Ireneu afirma que «la regla de la fe» que «dona fermesa a la nostra vida», en el «tercer article», parla de «l'Esperit Sant, per qui els profetes profetitzaren, els Pares han après les coses de Déu i els justos han estat guiats pel camí de la justícia: i, a la fi dels temps, ha estat vessat d'una manera nova sobre la

17. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 3, 3: SChr 211, 38-39.

18. José Luis MORENO, «El Espíritu Santo rejuvenece a la Iglesia», 616-617.

19. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 17, 2: SChr 211, 332-333.

20. Sant Justí, *1 Apol.*, 39-57: BAC 116, 223-247: PG 6, 387-416: CC 41, 75-81.

nostra humanitat, per tal de renovar l'home sobre tota la terra a la faç de Déu». ²¹ També, Novacià afirma:

Ell suscita profetes en l'Església, instrueix els doctors, anima les llengües, procura forces i salut [*Hic est enim qui prophetas in Ecclesia constituit, magistros erudit, linguas dirigit, virtutes et sanitates facit*], realitza meravelles, atorga el discerniment dels esperits, assisteix els qui dirigeixen l'Església [*gubernationes contribuit*], inspira els consells [...]. D'aquesta manera perfecciona i consuma l'Església del Senyor per tot arreu i en tot [*et ideo Ecclesiam Domini undique et in omnibus perfectam et consummatam facit*]. ²²

L'alè de la profecia i l'accés a la fe en Crist es troben en relació amb el títol d'«Esperit de la veritat» (Jn 14,17; 15,26; 16,13). Ara, bé, donat que la «veritat» com categoria bíblica excedeix el camp teòric per a referir-se a la vida, esdevé inseparable de l'amor. Per tant, reconèixer-lo com «Esperit de la veritat» no és gaire distint de reconèixer l'Esperit com comunicació d'amor, com comunió amb Crist i amb tots els membres del seu Cos i, per tant, com guia en la vida cristiana. ²³

Seguint la pauta de les Escriptures, els Pares antics indiquen com l'Esperit porta el «record» de Jesús, de la seva vida, de les seves paraules. Es tracta d'una «memòria» permanentment actualitzada i que va conduint a través dels temps cap a la «veritat sencera» (Jn 16,13), culminació de l'obra del Pare, manifestada en Crist. Aquesta «veritat sencera» va més enllà del que es troba merament en la lletra de l'Escriptura, donat que l'Esperit va donant eficàcia a la paraula de l'anunci i possibilita la fe en les noves situacions del món. Sant Ireneu expressà poèticament, amb la imatge de les «dues mans de Déu», el fet que l'obra de la salvació no és merament cristològica, sinó que brolla de les dues missions divines, la del Verb i la de l'Esperit:

Déu no tingué cap necessitat d'aquests [dels àngels] per a fer el que havia determinat de fer, com si ell no tingués les seves pròpies mans [*quasi ipse suas non haberet manus*], ja que té sempre amb ell el seu Verb i la seva Saviesa, el Fill i l'Esperit [*adest enim ei semper Verbum et Sapientia, Filius et Spiritus*], pels quals i en els quals va fer, lliurement i espontàniament, totes les coses. ²⁴

21. Sant Ireneu, *Demons.*, 6: SChr 62, 39-40: CC 5, 39.

22. Novacià, *De Trinitate*, 29, 10: CCL 4, 70.

23. Felisa ELIZONDO, «El Espíritu Santo y la esperanza escatológica», en AA.VV., *Se encarnó por obra del Espíritu Santo. XXXIV Semanas de Estudios Trinitarios*, Salamanca: Secretariado Trinitario 2000, 269-288; aquí, 278-279.

24. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 4, 20, 1: SChr 100, 626-627.

I també:

L'home és una mescla d'ànima i de carn, modelat a la imatge de Déu i afaïçonat per les seves mans, vull dir pel Fill i l'Esperit [*et per manus eius plasmatus est, hoc est per Filium et Spiritum*].²⁵

I al mateix sant Ireneu li agradava presentar els apòstols a instituir i fundar l'Església en comunicar als creients l'Esperit que ells havien rebut del Senyor: «és distribuïnt i administrant aquest Esperit Sant als creients, com ells instituïren i fundaren aquesta Església», tot «mostrant als homes el camí de la vida».²⁶

D'altra banda, sant Basili de Cesarea (ca. 329/330 – 377/379), en el seu *De fide*, confessa la fe en l'Esperit tot indicant que és l'Esperit de veritat que ensenya i rememora tot el que sent de part de Déu. És l'Esperit «bo» i «recte», que condueix a tota la veritat i fortifica els creients en un coneixement segur, en una confessió exacta i en una adoració en esperit i en veritat de Déu Pare i del seu Fill unigènit.²⁷ A més, al seu tractat sobre l'Esperit Sant, dirà que s'anomena Esperit de Crist, que fa resplendir brillantment la veritat tot glorificant dignament el Senyor, atès que hi està unit per natura:

S'anomena també Esperit de Crist, perquè hi està unit per natura. Així, «si algú no té l'Esperit de Crist, no és pas dels seus» (Rm 8,9). D'on sols Ell glorifica dignament el Senyor, car «Ell em glorificarà» (Jn 16,14), diu, no com una creatura, sinó com l'Esperit de la Veritat, que en si fa resplendir brillantment la veritat, i com Esperit de saviesa que revela, en la seva grandesa, el Crist, «el poder de Déu i la saviesa de Déu» (1Co 1,24). Com Paràclit, porta en si l'empremta de la bondat del Paràclit que l'ha enviat i, en la seva pròpia dignitat, declara la majestat d'aquell del qual procedeix.²⁸

També, a finals del segle IV, Dídim el Cec o d'Alexandria (ca. 310-398) escriu que tot progrés en la veritat és degut a «aquest diví i magnífic Esperit,

25. *Ibid.*, *Adv. haer.*, 4, praef. 4: SChr 100, 390-391. I també: [El Pare] no necessitava ajut per a la fabricació del que ha estat fet i per a la disposició dels negocis que es referien a l'home, sinó que disposava d'un ministeri abundant i impossible de descriure: el serveixen per a tot el seu Fill i la seva figura [*figuratio*], és a dir, el Fill i l'Esperit, el Verb i la Saviesa, als quals es troben sotmesos tots els àngels» (*Ibid.*, 4, 7, 4: SChr 100, 464-465).

26. Sant Ireneu, *Demons.*, 41: SChr 62, 96: CC 5, 65. També podria traduir-se «fundaren les Esglésies». En tot cas, Ireneu sempre posa l'efusió de l'Esperit com element constitutiu de l'Església.

27. Sant Basili de Cesarea, *Hom.* 15: *De Fide*, 3: PG 31, 467-470.

28. *Id.*, *De Sp. Sanc.*, 18, 46: SChr 17bis, 410 = CC 19, 103-104.

autor, guia i promotor de l'Església».²⁹ D'altra banda, sant Agustí (354-430) comunicà a la tradició catòlica l'admirable ensenyament de l'Esperit com el «Mestre interior» pel qual, sense la seva secreta instrucció, les paraules de la predicació evangèlica o, fins i tot, el mateix text sagrat no ens permetrien descobrir i assimilar tota la veritat que transmeten:

El so de les nostres paraules fereix l'oïda, però el mestre es troba dins [...]. ¿Que potser no heu escoltat tots aquest sermó? Quants sortiran d'aquí sense instruir-se! Pel que fa a mi, he parlat per a tots; però aquells a qui no parla interiorment la Unció, els qui l'Esperit Sant no ensenya interiorment [*sed quibus Unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus Sanctus intus non docet*] se'n tornen sense haver après res. El magisteri extern consisteix en certs ajuts i avisos. En canvi, qui instrueix els cors té la càtedra en el cel [...] (Mt 23,8-9) [...]. En va, vociferem si no us parla interiorment aquell qui us va crear, us va rescatar i us va cridar i habita en vosaltres per la fe i l'Esperit Sant.³⁰

Encara que aparentment pugui resultar paradoxal, el qui condueix a la profunditat del misteri de Crist porta, alhora, a la novetat. Com s'ha indicat abans, és la «novetat de Crist [*in novitatem Christi*]», que proclamava Ireneu,³¹ o l'«home nou», que és «el vi nou» que ha d'anar en «bots nous» (cf. Mt 9,17), com escrivia Orígenes.³² D'aquí que la veritat que s'atribueix a l'Esperit és una veritat sempre en creixement. L'Esperit no ve tan sols a animar una institució totalment determinada en les seves estructures, sinó que, com afirma Yves-M. Congar, és veritable «cofundador» de l'Església.³³ D'una banda, «guarda el

29. Dídím d'Alexandria, *Enarr. in Ep. 2 S. Petri*, 3, 5: PG 39, 1774.

30. Sant Agustí, *Exposit. 1 Epist Ioan.*, 3, 13 i 4,1: PL 35, 2004-2005 = BAC 187, 561-562.563. Escriviu també sant Agustí a les *Confessions*: «Sí, jo havia estimat la vanitat i havia cercat la mentida. I vós, Senyor, ja “haviéu magnificat el vostre sant” (Sl 4,4) [...] a fi que, des del cel, enviés el qui havia promès, el Paràclit, “l'Esperit de veritat” (Jn 14,16-17). I ja l'havia enviat, però jo no ho sabia [*Et miserat eum iam, sed ego nesciebam*]. L'havia enviat, perquè ja havia estat magnificat, ressuscitat d'entre els morts i ascendit al cel [...]. I jo, tant de temps, sense saber-ne res, vaig estimar la vanitat i vaig cercar la mentida, i és per això que «ho vaig sentir i em vaig estremir» (Ha 3,16), perquè em recordava d'haver estat com aquells als quals s'adreça la veu» (Id., *Confes.*, 9, 4, 9: PL 32, 773: CC 9, 211-212). Sobre aquest tema, vegi's també, Id., *De Magistro*, 11, 36 a 14, 46: PL 32, 1215-1220. Cf. Yves. M. CONGAR, *El Espíritu Santo*, 309-310.

31. Sant Ireneu, *Adv. Haer.*, 3, 17, 1: SChr 211, 330-331.

32. Orígenes, *De Principiis*, I, 3, 7: SChr 252, 158 = BM 309, 129.

33. Yves-M. CONGAR, *El Espíritu Santo*, 207-217. Fins i tot, més tard, Congar es corregeix ell mateix i va més enllà del que havia afirmat en l'obra esmentada: «Avec la christologie pneumatologique, il n'y a plus seulement le Christ-fondateur historique, il y a le Christ fondement par la foi des fidèles dont l'Église est le “nous”; il y a le Christ glorieux agissant sans cesse comme Esprit pour former son Corps, et envoyant son Esprit. Mieux: l'Église, même en ses origines

dipòsit de la fe», però, d'altra banda, actualitza i «comunica un llenguatge digne de Déu». Per això, Ireneu afirma, al nostre passatge esmentat: l'Esperit «conserva el dipòsit preciós [de la fe] guardat en un recipient de bona qualitat, dipòsit que rejuveneix i fa rejuvenir fins i tot el recipient que el conté». L'Esperit guia en la veritat i cap a una major comprensió de la veritat, essent «el Desconegut més enllà del Verb», com afirma admirablement Hans Urs von Balthasar (1905-1988).³⁴ Precisament, més tard, en la seva *Theologik*, tot glossant els famosos passatges de sant Ireneu referents a «les dues mans del Pare», Balthasar descriu aquest desvetllament progressiu amb les paraules següents:

[A l'Esperit] li incumbeix desplegar, en el recorregut de les edats del món, «els trossos [de Déu]» amagats íntegrament en Crist, amb la llibertat i el poder que li són propis [...]. Si la revelació de Crist queda «tancada» com testimoni històric amb la mort de l'últim dels apòstols, la revelació de l'Esperit no acaba mai. I, si aquest Esperit no escatima res de la plenitud de Crist a cap generació, sinó que sempre manté oberta la totalitat del tresor de la veritat [...]; roman lliure per a donar nova llum sobre aquesta totalitat i sobre el seu centre més íntim. D'aquesta manera, la totalitat no, tan sols, conserva sempre el caràcter de novetat, sinó que també ho rep sempre de nou per mitjà d'aquestes il·luminacions constantment noves.³⁵

---

comme institution et société, est faite par deux “missions”, celle du Fils-Verbe et celle de l'Esprit-Soufle. L'Esprit est “co-instituant” en un sens plus large que nous ne l'avons dit dans *ES [Je crois en l'Esprit Saint]* II, p. 13-24. Avec bien des théologiens aujourd'hui, nous reconnaissons que Jésus avait posé des fondements mais que la pleine institution de l'Église a été le fait des apôtres après la Pentecôte» (Id., «Pneumatologie dogmatique», en Bernard LAURET – François REFOULÉ [eds.], *Initiation à la pratique de la théologie*, II, *Dogmatique I*, Paris: Cerf 1982, 483-516; aquí, 499). Cf. Rémi CHENO, “La recherche d'Yves Congar», en Id., *L'Esprit Saint et l'Église. Institutionnalité et pneumatologie. Vers un dépassement des antagonismes ecclésiologiques*, Paris: Cerf 2010, 121-145. Sobre la fundació de l'Església per part de Jesús, vegeu el que hem escrit en Joan PLANELLAS BARNOSELL, «El problema de los orígenes de la Iglesia» en Id., *La recepción del Vaticano II en los manuales de eclesiología españolas*, Roma: PUG 2004, 105-140. En una visió ponderada del tema, la Comissió Teològica Internacional escriu: «Per a realitzar la seva missió salvífica, Jesús ha volgut reunir els homes amb vista al Regne de Déu i convocar-los al seu voltant. Amb aquest fi, Jesús ha fet actes concrets la sola interpretació possible dels quals, si es prenen en el seu conjunt, és la preparació de l'Església que serà constituïda definitivament a l'època dels esdeveniments de la Pasqua i de la Pentecosta. És doncs necessari afirmar que Jesús va voler fundar l'Església» (COMISSIÓ TEOLÒGICA INTERNACIONAL, «La consciència que Jesús tenia de l'el mateix i de la seva missió» [31-V-1986]: *EV* 10, 706 = *DdE* 444 [1986] 1271).

34. Hans Urs von Balthasar, «Der Unbekannte jenseits des Wortes», en Id., *Skizzen zur Theologie*, III. «*Spiritus Creator*», Einsiedeln: Johannes Verlag 1967, 95-105; trad. francesa, «Le Saint Esprit. L'Inconnu au delà du Verbe», *Lumière et Vie* 67 (1964) 115-126.
35. Id., «Las dos manos del Padre», en Id., *Teológica*, t. 3. *El espíritu de la verdad*, Madrid: Encuentro 1998, 167-218; aquí, 200-201.

D'altra banda, Marie-Dominique Chenu (1895-1990), descriu el protagonisme de l'Esperit en la transmissió de la fe, indicant com, gràcies a ell, la tradició esdevé paraula viva i presència en el temps del món: «Si la tradició és memòria i memòria fidel, és també presència, lloc on s'opera la síntesi entre la transmissió i l'experiència actual per l'Esperit que l'anima». I, tot recordant la citació de sant Ireneu sobre el caràcter del «dipòsit de la fe» que, sota l'acció de l'Esperit, fa rejuvenir fins i tot el recipient que el conté, afegeix que, per l'acció de l'Esperit en la humanitat, «el temps del món és, també, el temps de l'Esperit», de manera tal que el compromís dels cristians en la transformació d'aquesta realitat forma part de «l'economia divina» i «la intuïció comuna que tenen els cristians del compromís de la seva fe els procura una intel·ligència implícita de Déu Pare, Fill i Esperit Sant».³⁶

També, a la llum del text capital de sant Ireneu i per la seva força inacabada, ho expressen admirablement les paraules de Mons. Ignasi Hazim (1921-2012), a Uppsala. Tot indicant com l'Esperit fa anar més enllà de la lletra de l'Evangelí i, malgrat les contradiccions del món, obrint per al cristià un futur d'esperança, entre altres coses, afirmà:

Sense l'Esperit Sant, Déu queda lluny, Crist resta en el passat, l'Evangelí és lletra morta, l'Església simple organització, l'autoritat és tirania, la missió una propaganda, la litúrgia simple ritu i l'amor cristià una ètica asfixiant. Però amb l'Esperit i en una sinergia indissociable, el cosmos és alliberat i gemega en l'infantament del Regne, Crist ressuscitat es fa present, l'Evangelí és força de vida, l'Església mostra la comunió trinitària, l'autoritat un servei alliberador, la missió una nova Pentecosta, la litúrgia memorial i anticipació i, l'acció humana, divinitzant.³⁷

4. ESPERIT «VIVIFICANT» I SANTIFICADOR. EL SÍMBOL DE L'AIGUA

Hem arribat al nucli de la nostra exposició. D'acord amb els passatges conciliaris esmentats (LG 4.9), l'Esperit de Crist rejuveneix i renova la vida eclesial,

36. Marie-Dominique CHENU, «Nueva conciencia del fundamento trinitario de la Iglesia», *Conc* 166 (1981) 340-353; aquí, 347; cf. Felisa ELIZONDO, «El Espíritu Santo y la esperanza escatológica», 281.

37. Intervenció de Mons. Ignasi Hazim, metropolita de Latakia (Síria) [més tard, patriarca d'Antioquia (1979-2012)], en el Consell Mundial de les Esglésies, Uppsala (5-VIII-1968): «Palabras del patriarca Ignacio IV» <<http://www.acoantioquena.com/noticias/feliz-pentecostes-palabras-del-patriarca-ignacio-iv>> [Consulta: 2 desembre 2013]. Aquesta intervenció era el discurs inaugural, que portava, com títol, la referència del llibre de l'Apocalipsi «Jo faig que tot sigui nou» (Ap 21,5).

perquè l'Esperit és «l'Esperit de vida [*Ipse est Spiritus vitae*], la font d'aigua que rajarà fins a la vida eterna (cf. Jn 4,14; 7,38-39), pel qual el Pare vivifica els homes, morts al pecat, fins que ressusciti en Crist llurs cossos mortals» (LG 4). L'Esperit Sant ha començat per vivificar Jesús i, per ell, amb ell i en ell, tots els homes. També en *Lumen gentium* núm. 7, des de l'al·legoria del cos, es presenta l'Esperit vivificant tot el Cos de Crist: «ens ha fet participar del seu Esperit, el qual, essent un mateix en el cap i en els membres, dóna a tot el cos vida, unitat i moviment [*totum corpus ita vivificat, unificat et movet*]».³⁸

Ja a l'Antic Testament, l'Esperit és una força, un principi vital, seu de les sensacions i de les funcions intel·lectuals. Però no apareix com un principi impersonal i immanent al món, com sobresurt en altres concepcions religioses. Més aviat, a l'Escriptura, fa referència a l'acció de Déu que dóna i infon la vida: «si els retires l'alè, expiren i tornen a la pols d'on van sortir. Quan envies el teu alè, reneix la creació i renoves la vida sobre la terra» (Sl 104,29-30). D'aquesta forma, l'Esperit de Javhè és la força vital creadora de totes les coses (Gn 1,2; Sl 33,6; 104,29; Job 34,14s.; cf. Job 33,4):

Des dels primers versets del Gènesi es parla de «l'Esperit de Déu»: a l'home li és comunicat d'una manera particular «l'alè diví». Hi ha com una correspondència entre el tema de «la imatge de Déu», propi del primer relat de la creació, i el tema de «l'alè de Déu», propi del segon relat. Quan Déu retira el seu esperit o alè, retira la vida. L'alè de Déu és la vida de l'home (Gn 6,3).³⁹

Hi ha doncs una diferència radical entre l'esperit en general, present a la religiositat i la filosofia antigues, i l'Esperit a l'Antic Testament. Aquest últim més aviat es caracteritza pel seu contrast amb la debilitat i limitació de l'home, del poder i del saber humà (Is 31,3); supera els càlculs i previsions humanes (Is 40,13). En la Bíblia, «Esperit» és un concepte marcat per la transcendència divina: fa referència a Déu com poder que tot ho crea, dirigeix i conserva. És l'«spiritus creator» que actua en tota realitat creada.⁴⁰ En referir-se a la naturalesa de la saviesa, afirma el text bíblic: «L'esperit del Senyor

38. Vegeu el que hem afirmat en Joan PLANELLAS BARNOSELL, «Esperit Sant i Església a partir del capítol I de la *Lumen gentium*», 484-486.

39. Josep VIVES, *Si sentiis la seva veu... Exploració cristiana del misteri de Déu* (Saurí 85), Barcelona: FTC – PAM 1991, 203. Vives cita Gianni BAGET BOZZO, *La Trinitat*, Firenze: Vallecchi 1980, 27.

40. Walter KASPER, *El Dios de Jesucristo*, Salamanca: Sígueme 1985, 62001, 234-235. Cf. Joan FERRER, «L'Esperit com novetat en l'experiència religiosa d'Israel», en Armand PUIG i TÀRRECH (ed.), *L'Esperit Sant en la Bíblia* (ScrBib 13), Barcelona: PAM – ABCat 2013, 11-24; Ramon RIBERA – Olga NICOLAU, «L'Esperit en el llibre dels Salms. Una recerca de vocabulari», en *Ibid.*,

omple la terra i manté unit tot l'univers i per això sap allò que diuen els homes» (Sv 1,7; cf. Sv 7,22-8,1). D'aquí, que, al text de referència de sant Ireneu, s'indiqui que l'Esperit és en l'Església el que «l'alè [*aspiratio*] a l'obra modelada (Gn 2,7), per tal que tinguin vida tots els membres que el reben».

El Nou Testament subratllarà com l'Esperit és qui fa renéixer i dóna vida, l'Esperit és qui vivifica i ressuscita. La realitat present i futura a què tant Pau com Joan es refereixen en parlar d'una «vida nova» no és altra que la que prové de l'Esperit. «Esperit vivificant», o «donador de vida» són uns dels títols primordials, amb uns clars fonaments bíblics, que formen part del símbol de Constantinoble: «I en l'Esperit *el* Sant, *el* Senyor i vivificant [εις τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν], que procedeix del Pare, que juntament amb el Pare i el Fill és adorat i glorificat, que parlà pels profetes [...]».⁴¹ Es tracta d'un títol que recull també el sentir i les expressions de molts Pares, especialment de sant Basili de Cesarea, que apel·len l'Esperit com creador; rejuvenidor; vivificant; donador de vida eterna; vivificador de la carn humana.

Ja Tacià (ca. 120 – després 172), malgrat les limitacions pel que fa a la seva teologia de l'Esperit Sant, parla de l'Esperit de Déu que pot habitar en el cos humà i dóna a l'home la seva perfecció:

Doncs bé, el Déu perfecte és exempt de carn; en canvi, l'home és carn. El vincle de la carn és l'ànima i el que reté l'ànima és la carn. I si aquesta conformació esdevé com un temple, Déu hi vol habitar per mitjà de l'Esperit, que és el seu legat; però, si no és aquest santuari, l'home no supera els animals sinó per la seva veu articulada; en la resta de coses duu el mateix gènere de vida que aquells, ja que no és semblança de Déu.⁴²

I Tertul·lià (ca. 155 – 222/223), en la seva *Regula fidei*, afirma que l'Esperit «fa els creients», atès que és «la força vicària» del Verb: «Emportat al cel, s'assegué a la dreta del Pare i envià en lloc seu la força vicària de l'Esperit Sant que fa els creients [*misisse vicariam vim Spiritus Sancti, qui credentes agat*].⁴³ Ell, «que havia de santificar l'home [*Spiritu vero qui erat sanctificaturus hominem*],⁴⁴ «tercer nom [*tertium nomen*] de la divinitat i tercer grau de majestat, predicador d'una sola monarquia i intèrpret de l'economia de Déu per a

43-56; M. Claustre SOLÉ AUGUETS, «Seguint els passos de la saviesa (Sv 7,15-8,1)», en *Ibid.*, 57-73.

41. *Symbolum Constantinopolitanum*, a. 381: DS 150 = Dz 86.

42. Tacià, *Ad Graecos*, 15: BAC 116, 593 = CC 41, 161.

43. Tertul·lià, *De praescr. haer.*, 13, 1-5: CCL 1, 197-198; cf. *Id.*, *Adv. Prax.*, 2, 1: CCL 2, 1160 = CC 6, 104-105.

44. *Id.*, *Adv. Prax.*, 12, 3: CCL 2, 1168 = CC 6, 114.

aquells qui admeten la predicació de la seva nova profecia i el mestre de tota la veritat, que hi ha en el Pare, el Fill i l'Esperit Sant segons la revelació del misteri cristià». ⁴⁵

D'altra banda, Orígenes, seguint la tradició, atribueix a l'Esperit la «santificació» dels homes. El «do» de l'Esperit s'atorga només als sants, mentre que els beneficis o l'activitat del Pare i el Fill atenyen bons i dolents. S'afirma una vegada més la seva unitat amb el Pare i el Fill, ja que aquest Esperit, presentat com «do», és procurat o ministrat per mitjà del Fill i produït o activat per Déu Pare:

L'activitat de la potència de Déu Pare i del Fill s'estén indistintament a totes les criatures, mentre que la participació de l'Esperit Sant la trobem només en els sants [*spiritus vero sancti participationem a sanctis tantummodo haberi invenimus*][...]. Una única font de la divinitat abraça l'univers amb la seva paraula [el Logos o Raó], alhora que, amb l'alè de la seva boca, l'Esperit santifica allò que mereix d'ésser santificat [*quae digna sunt sanctificatione sanctificet*] [...]. Hi ha una activitat que és específica de Déu, el Pare [...]. Igualment, hi ha un ministeri que és específic del Senyor, Jesús Messies [...]. Finalment, una d'altra és també la gràcia de l'Esperit Sant [*Spiritus Sancti gratia, quae dignis praestatur*] que es dona als dignes, ministrada [*ministrata*], d'una banda, per Crist i activada [*inoperata*], de l'altra, pel Pare segons els mèrits d'aquells qui n'esdevenen capaços [...]. D'on se segueix ben palesament que allò que és anomenat do de l'Esperit és ministrat per mitjà del Fill i és activat per Déu Pare [*quod donum Spiritus dicitur, ministratum per Filium et inoperatur per Deum Patrem*]. ⁴⁶

Tornant al passatge de *Lumen gentium* núm. 4, així com en el text de referència de sant Ireneu, hom pot apreciar com s'evocuen els passatges fonamentals de l'Evangelí de Joan, en què, sota l'al·legoria de l'aigua, Jesús fa referència a aquesta vida nova que el Pare, per mitjà seu i per mitjà de l'acció de l'Esperit Sant, obrarà en els creients. Sant Ireneu parla de l'Esperit com «la font netíssima que brolla del cos de Crist (Jn 7,37-38) [*de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem*]», significada per l'aigua que brollà del seu costat traspassat per la llança (Jn 19,34-35). S'al·ludeix, aquí, una al·legoria preciosa que posseeix un ric filó bíblic. Ja a l'Antic Testament, l'Esperit «planava sobre les aigües» (Gn 1,2) en l'obra creadora. L'aigua evocava també la presència de Javhè al temple o a la ciutat santa (Ez 4,18; Za 14,8). Era com aquell riu que, en la visió del profeta Ezequiel, sorgia del costat dret del tem-

45. *Ibid.*, 30, 5: CCL 2, 1204 = CC 6, 150.

46. Orígenes, *De Principiis*, I, 3, 7: SChr 252, 158-163 = BM 309, 129-131.

ple (Ez 47,1-12; cf. Ap 22,1-2) i sanejava l'aigua pútrida del Mart Mort, tot fent sorgir la vida al seu pas (Ez 47,8-9).

En aquesta línia d'interpretació, a l'Evangelí de Joan i al mateix llibre de l'Apocalipsi, les referències a l'Esperit enllacen amb les al·lusions a «l'aigua viva», que fa renéixer fins a la vida eterna (Jn 3,5; 4,4; 7,37-39; Ap 21,6; 22,17). Quan el creient en Jesús beu d'aquesta aigua, se li converteix en un brollador que salta fins a la vida eterna (Jn 4,14): «Jesús es posà dret i exclamà: Si algú té set, que vingui a mi; el qui creu en mi que begui. Perquè l'Espectura diu: Del seu interior brollaran rius d'aigua viva. Deia això referint-se a l'Esperit que havien de rebre els qui creurien en ell. A llavors, encara no havien rebut l'Esperit, perquè Jesús encara no havia estat glorificat» (Jn 7,37-39).⁴⁷ Tan sols, per mitjà de la incorporació a Crist, es pot rebre el do de l'Esperit que, alhora, fa néixer a la nova vida de fills de Déu. L'aigua viva que prové de Jesús és símbol de l'Esperit Sant.⁴⁸ Segons el mateix Evangelí de Joan, Jesús ja explicava a Nicodem com calia «néixer de dalt», entrar en una nova vida, per tal de poder començar a viure el Regne del Pare. Davant la perplexitat del seu interlocutor, Jesús li explica que es tracta de «néixer de l'aigua i de l'Esperit» (Jn 3,5), atès que «de la carn en neix la carn, de l'Esperit en neix l'Esperit [...]». El vent bufa allà on vol; en sents la remor, però no saps d'on ve ni a on va. Així mateix, passa amb el qui neix de l'Esperit» (Jn 3,6-8). «L'experiència de l'Esperit en el creient, del qual brollen rius d'aigua viva, és la realitat que Jesús promet a la samaritana (Jn 4,14) i que s'experimenta com un culte en “esperit i veritat” (Jn 4,23), un culte interior, [...] mediatitzat, sobretot, pel simbolisme de l'Evangelí de Joan, que crea un lligam afectiu entre el creient i Jesús».⁴⁹

Aquesta nova vida que Jesús promet per l'aigua i l'Esperit es realitzarà com una vida de comunió amb Déu en la comunió amb els germans.⁵⁰ I aquesta nova vida comporta un nou manament que va més enllà de l'antiga Llei: «Aquest és el seu manament, que creguem en el nom del seu Fill Jesucrist i que ens estimem els uns als altres, tal com ell ens ha manat. Els qui guarden els seus manaments estan en Déu i, Déu, en ells. I coneixem que està en nosaltres per l'Esperit que ens ha donat» (1Jn 3,23-24).

D'altra banda, la comparança d'Ireneu prossegueix amb l'aigua viva que brolla del costat obert de Jesús crucificat: «Quan arribaren a Jesús, es van

47. Cf. Antoni POU, «Del seu si brollaran rius d'aigua viva (Jn 7, 37-39)», en Armand PUIG (ed.), *L'Esperit Sant en la Bíblia* (ScrBib 13), 257-275.

48. Nereo SILANES, *La Iglesia de la Trinidad*, 408-409.

49. Antoni POU, «Del seu si brollaran rius d'aigua viva (Jn 7, 37-39)», 275.

50. Josep VIVES, *Vent de llibertat, font de vida* (Cristianisme i Justícia 83), Barcelona: Fundació Espinal 1998, 16-17.

adonar que ja era mort i no li trencaren les cames, però un dels soldats li traspassà el costat amb un cop de llança i, a l'instant, en va sortir sang i aigua» (Jn 19,33-34). En la patristica, la formació de l'Església es presenta amb la imatge misteriosa del seu naixement del costat de Crist crucificat, tal com Eva va néixer del costat d'Adam. Són centenars les referències patristiques que assenten que l'Església nasqué al Calvari, del costat de Crist traspassat per la llança. Així, l'Església neix de l'aigua —baptisme— i de la sang —eucaristia— que brollen del costat obert de Jesús a la creu. O bé, l'Església és la nova Eva, sorgida i modelada del costat del nou Adam adormit en la creu.⁵¹ Sant Agustí resumeix bé el pensament dels Pares en aquesta frase: «Quan el Senyor dormia a la creu, el seu costat fou ferit amb la llança i en brollaren els sagraments, d'on nasqué l'Església. Doncs, l'Església fou feta esposa del Senyor tretat del costat, així com Eva fou feta del costat [d'Adam].»⁵² Aquest simbolisme és reprès a l'Edat Mitjana, emprat per sant Tomàs d'Aquino (1225-1274)⁵³ i, fins i tot, esmentat en el Concili ecumènic de Viena de l'any 1312.⁵⁴

Però a l'Evangeli de Joan la simbologia no hi roman merament en aquest punt. Cal esmentar també l'expressió absolutament singular que emprà Joan per a indicar la mort de Jesús. No hi trobem les expressions de Mateu —«exhàl·la l'esperit [ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα]» (Mt 27,50)— ni la de Marc i Lluc —«expi-

51. Cf. Sant Ambrosi, *In Ps.*, 36, 37: PL 14, 986; *Epist.*, 76, 3-4: PL 16, 1260; sant Agustí, *In Io. ev.*, 9, 2, 10; 15, 4, 8; 120, 19, 2: PL 35, 1463.1513.1953; *Id.*, *In Ps.*, 126, 7: PL 36, 1672; *Id.*, *In Ps.*, 138, 2: PL 36, 1785. Sebastian Tromp presenta les principals referències en «Nativitas Ecclesiae ex corde Iesu in cruce», *Gr.* 13 (1932) 487-527. En primer lloc, Tromp (*Ibid.*, 502-507, nota 2) esmenta els passatges de la tradició patristica sobre l'origen de l'Església a la creu; en segon lloc, a la nota 25, presenta els passatges de la tradició en què l'aigua i la sang del costat de Crist signifiquen el baptisme i l'eucaristia (*Ibid.*, 523-525).

52. «Domino cum dormiret in cruce, latus eius lancea percussus est, et sacramenta profluxerunt, unde facta est Ecclesia. Ecclesia enim coniux Domini facta est de latere, quomodo Eva facta est de latere» (Sant Agustí, *In Ps.*, 126, 7: PL 36, 1672). Un altre passatge significatiu de sant Agustí: «sic ex latere Domini dormientis, id est, in passione morientis, et in cruce percusso de lancea, manaverunt Sacramenta, quibus formaretur Ecclesia» (*Id.*, *In Ps.*, 138, 2: PL 36, 1785).

53. Afirmar sant Tomàs: «L'Església de Crist fou edificada sobre "els sagraments que brollaren del costat de Crist penjat a la creu" «[per sacramenta quae de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt], dicitur esse fabricata Ecclesia Christi]» (*Sum. theol.*, III, q. 64, a. 2, ad 3).

54. «... Perquè en brollar d'ell [de Crist] el doll d'aigua i sang, es formés l'única immaculada i verge, santa mare Església, esposa de Crist, com del costat del primer home adormit fou formada Eva per al matrimoni [ut exinde profluentibus undis aquae et sanguinis formaretur unica et immaculata ac virgo sancta mater Ecclesia, coniux Christi, sicut de latere primi hominis soporati Eva sibi in coniugium est formata]; i, així, la figura certa del primer i vell Adam, que, segons l'Apòstol, "prefigurava el qui havia de venir" (Rm 5,14), assenyalés en veritat el nostre novíssim Adam, és a dir el Crist» (CONCILI DE VIENA, Const. *De Summa Trinitate et fide catholica* [6-V-1312]; Dz 480 = DS 901).

rà [ἐξέπνευσεν]» (Mc 15,37; Lc 23,46)—, al capdavall, termes trivials i sense cap intenció doctrinal. En Joan s'hi diu: «inclinà el cap i lliurà l'esperit [καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκεν τὸ πνεῦμα]» (Jn 19,30). Jesús «lliura l'esperit», transmet el seu esperit, sobre Maria i Joan, que són com l'Església naixent als peus de la seva creu. Des d'un punt de vista estricte, no podem dir que es tracti de la mateixa donació de l'Esperit Sant que el mateix Evangeli de Joan situa al dia de Pasqua (Jn 20,22). Però, com afirma Yves M. Congar, «en el nivell dels símbols, en els quals Joan sap posar tanta intensitat de significació, és una expressió de llaç estret entre el do de l'Esperit i Jesús immolat». ⁵⁵ Es tracta d'una traducció del que, referint-se a l'Esperit, s'havia dit abans: «llavors, encara no havien rebut l'Esperit, perquè Jesús encara no havia estat glorificat» (Jn 7,39); i també, «us convé que me'n vagi, perquè, si no me'n vaig, el Defensor no vindrà a vosaltres; en canvi, si me'n vaig, us l'enviaré» (Jn 16, 7). Ens trobem, per tant, una nova expressió de doble sentit, característica de l'Evangeli de Joan. Jesús entrega el seu últim alè i, per mitjà de la seva mort voluntàriament acceptada, entrega l'Esperit als seus deixebles. Es tracta d'una interpretació que esdevindrà comuna en molts Pares de l'Església. ⁵⁶

Però quedem-nos ara amb el simbolisme de l'aigua. Aquesta esdevé l'entrada o immersió de Jesús i, més tard, dels deixebles, en l'esfera de l'Esperit. Així com, al Jordà, Jesús rebé l'Esperit en vistes a la seva missió, ⁵⁷ així el veritable deixeble de Jesús, per mitjà del baptisme en l'Esperit, rep la penyora de la vida nova. Ésser submergits en l'Esperit per tal d'adquirir saviesa i amor és el principi i la fi del procés de la vida cristiana: «Jo us batejo amb aigua [...], però ell us batejarà amb l'Esperit Sant i amb foc» (Mt 3,11; cf. 28,19; Lc 3,22; Jn 1,32; Ac 1,5-16). Però, un cop «batejats en un sol Esperit» (1Co 12,13), també «hem rebut de beguda un sol Esperit (1Co 12,13). ⁵⁸

El llenguatge de l'aigua i el gest del baptisme evoquen molt eficaçment l'acció de l'Esperit que renova i dóna nova vida. L'aigua suggereix la fecunditat, la capacitat generadora i renovadora, l'acció vivificant. Es tracta d'una simbologia amb clars fonaments bíblics i litúrgics, que és glossada àmpliament per la teologia dels Pares. El poder vivificant d'aquest baptisme en l'Esperit ofereix un suport ferm a l'esperança de la immortalitat. Sant Ireneu,

55. Yves M. CONGAR, *El Espíritu Santo*, 79.

56. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 4, 31, 2: SChr 100, 792-793; *Ibíd.*, 5, 1, 1: SChr 153, 20-21; cf. sant Cesari d'Arles, *Sermo*, 40, 3: SChr 243, 276-279; sant Gregori el Gran, *Moralia*, 35, 8, 18: PL 76, 759-760.

57. Cf. Joan PLANELLAS BARNOSELL, «Esperit Sant i Església a partir del capítol I de la *Lumen gentium*», 470-472; cf. Luis F. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero*, 59-62.

58. Cf. CEC 694, on el primer símbol de l'Esperit Sant esmentat és el de l'aigua.

anomena l'Esperit «una veu com de moltes aigües [*vox eius quasi vox aquarum multarum*]» i hi aplica el passatge del fill d'home de l'Apocalipsi quan s'afirma que «la seva veu era com el bramul de les onades» (Ap 1,15), «ja que són veritablement múltiples les aigües de l'Esperit de Déu, perquè ric i múltiple és el Pare [*Vere enim multae aquae Spiritus Dei, quoniam dives et quoniam magnus est Pater*]». ⁵⁹ A més, en un passatge que ja hem vist parcialment en esmentar que la unitat i comunió en Crist porta a la incorrupció, enllaça d'aquesta manera la presència de l'Esperit amb la fermesa de l'esperança en la vida nova:

Així com, de farina seca sense l'aigua, no es pot fabricar ni una sola pasta ni un sol pa, així, nosaltres, que som una multitud, no podem esdevenir una sola cosa en el Crist Jesús sense l'aigua vinguda del cel. Si la terra resseca no rep una mica d'aigua, no fructifica; així, també nosaltres, que en principi som fusta seca, no hauríem portat mai el fruit de la vida sense la pluja lliurement donada des de dalt [*numquam fructificaremus vitam sine superna voluntaria pluvia*]. Els nostres cossos han rebut per l'aigua del baptisme la unitat que els torna incorruptibles; les nostres ànimes l'han rebuda de l'Esperit. ⁶⁰

I Novacià ha deixat un dels passatges més explícits sobre aquesta relació, tot atribuint a l'Esperit que davalla sobre l'aigua del baptisme la resurrecció que s'inicia allà mateix:

[L'Esperit Sant] és el qui opera per l'aigua el segon naixement, una llavor de mena divina [*semen quoddam divini generis*]; i és el que consagra el naixement celestial [*consecrator caelestis nativitatis*], penyora de l'herència promesa (Ef 1,14) i com un document de la nostra salvació eterna. Ell és qui ens fa temples de Déu (1Co 3,17) i casa seva i el qui interpel·la les oïdes divines a favor nostre amb gemecs indicibles (Rm 8,26), el qui ens fa d'advocat i defensor; aquell qui, per do, habita els nostres cossos i els santifica [*inhabitor corporibus nostris datus et sanctitatis effector*]. ⁶¹

5. ESPERIT QUE REJOVENEIX I RENOVA

Els passatges del Vaticà II que fonamenten el nostre estudi subratllen com l'Església «no deixa de renovellar-se a si mateixa sota l'impuls de l'Esperit Sant [*sub actione Spiritus Sancti, seipsam renovare non desinat*]» (LG 9) i que

59. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 4, 14, 2: SChr 100: 544-545.

60. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 17, 2: SChr 211, 332-333.

61. Novacià, *De Trinitate*, 29, 16: CCL 4, 71 = R 607.

aquesta renovació, «per la virtut de l'Evangeli», implica «rejoventiment» [*Virtute Evangelii iuvenescere facit Ecclesiam*]» (LG 4).

Gérard Philips observa que alguns «lamentaran no trobar aquí cap esment dels sacraments»,⁶² ordenats al voltant de l'eucaristia com el centre d'actuació de l'Esperit. Els teòlegs orientals són més sensibles a aquest punt. Però, si bé el passatge no recull aquesta reflexió, sí que s'afirma vigorosament que és «per la predicació de l'Evangeli», que l'Esperit «rejoventeix l'Església, la renova sense parar [*iuvenescere facit Ecclesiam eamque perpetuo renovat*] i la mena a la unió perfecta amb el seu Espòs» (LG 4). És la virtut de l'Evangeli amb totes les seves dimensions qui rejoventeix l'Església. El text es troba inspirat en el passatge de referència de sant Ireneu, quan afirma: «De l'Església en rebem la predicació de la fe i, sota l'acció de l'Esperit de Déu, la conservem com un dipòsit preciós guardat en un recipient de bona qualitat, dipòsit que rejoventeix i fa rejuvenir fins i tot el recipient que el conté.» La predicació no és, per tant, un fet del passat, ni fruit d'una institució ancorada en el passat, sinó un esdeveniment de cada dia que inspira en l'organisme eclesial una perpètua renovació. Quan l'Església, exercint la seva maternitat espiritual, lliura a cada generació «tot allò que ella és, tot allò que ella creu» (DV 8), presenta aquell «dipòsit vivent» que esdevé principi constant de vida i de renovació i que, com hem vist en sant Ireneu, és un dipòsit que mai no envelleix, sinó que, sota l'acció de l'Esperit, renova sense parar la joventut del cos eclesial. Dins la clau de la «maternitat espiritual» de l'Església,⁶³ en el passatge d'Ireneu, s'observa també que, així com de l'Església en rebem la veritat i la fe, també hi trobem l'Esperit, que la manté jove: Per tant, «els qui no participen d'ell [de l'Esperit] no es nodreixen dels pits de la Mare» ni reben «l'aliment de vida».

Dins la mateixa simbologia de la maternitat eclesial, Orígenes, en una interpretació rellevant de la paràbola de les deu verges de Mt 25,1-13, subratlla com els veritables creients esdevenen «verges» per la Paraula en què han cregut:

Diem amb raó que aquells que han après les coses divines són verges, donat que han esdevingut verges per la Paraula de Déu en la qual han cregut i volen creure [*quod virgines sunt virginificatae per verbum Dei cui crediderunt aut credere volunt*] [...]. Tots prenen les seves llànties quan comprenen que el Verb, el Fill de Déu, és l'Espòs de l'Església i, tot seguit, surten del món i de l'error dels idols i van a trobar

62. G. PHILIPS, *La Iglesia y su misterio*, I, 115.

63. Sobre la maternitat espiritual de l'Església, cf. Joan PLANELLAS BARNOSELL, *La maternitat de l'Església. Algunes reflexions per a la recuperació d'aquest concepte a l'Església d'avui* (Quaderns de l'ISCRG 7), Girona: ISCRG 2000 = DdE 754 (2000) 678-704.

el Salvador que està sempre disposat a anar a casa de les verges [*qui semper paratus est venire ad virgines eas*] per a unir-se a aquelles que en són dignes [*ut simul ingrediantur cum dignis*] i entrar, així, a casa de la seva benaurada Esposa, l'Església.⁶⁴

També per a Orígenes, l'Esperit Sant acull els homes que el Crist presenta al Pare, per a santificar-los i fer-los viure com els infants «sense taques ni arrugues ni res de semblant» (Ef 5,27), primers nats de l'Església celestial.⁶⁵ Quan els creients acullen la Paraula de Déu en el si de l'Església, la guarden i deixen les coses del món, corren a trobar el Salvador i entren amb ell a l'Església, tot conservant aquella virginitat jovenívola que confereix l'acolliment del Verb i esdevenint ells mateixos l'Església maternal. Aleshores, l'Església, en tant que comunitat dels santificats, esdevé la comunitat de la santificació:⁶⁶ tots els creients que han rebut en el seu si la santedat, han de desenvolupar en ells allò que han rebut, amb vista a la santificació dels altres. La missió pastoral de l'Església és aquesta: transmetre aquesta vida de santedat. D'aquí, que, per a Orígenes, tingui molta importància la dimensió ètica de la maternitat de l'Església, atès que el misteri de la maternitat de l'Església esdevé el misteri de la maternitat de cadascú. En la línia de la generació eterna i perenne del Fill que també trobem al seu tractat sobre *Els Principis*,⁶⁷ Orígenes, al *Comentari a Jeremies*, manifesta igualment aquesta visió genial sobre la generació eterna i constant, unint-la al fet que —per l'Esperit d'adopció rebut— el just ve al món en cada obra bona, perquè en aquesta obra Déu engendra un just. I, d'aquesta manera, el just és un infant de Déu que neix contínuament en el Crist Jesús.⁶⁸

64. Orígenes, *In Matthaeum commentarii*, Series 63: PG 13, 1699-1700.

65. Orígenes afirma, segons la traducció llatina de Migne: «Quos autem offert Patri, Spiritus sanctus suscipit, ut santificet eos, et tanquam coelestis Ecclesiae primitivorum membra vivificet, atque in soliditatem totius corporis perfectionemque restituat, et ita demum Ecclesia Dei non habens maculam neque rugam appellari mereantur (Ef 5,27)» (Orígenes, *Comm. Ep. Rom.*, 8, 5: PG 14, 1166 C).

66. Cf. Karl DELAHAYE, «*Ecclesia Mater*» chez les Pères des trois premiers siècles. Pour un renouvellement de la Pastorale d'aujourd'hui, Paris: Cerf 1964, 202-203.

67. Orígenes afirma, sobre la generació eterna del Fill: «Es tracta, en efecte, d'una generació tan eterna i perenne [*aeterna ac sempiterna generatio*] com la de la resplendor que engendra la llum [*sicut splendor generatur ex luce*], car no ha estat legitimat fill per l'adopció de l'Esperit, sinó que és Fill per naturalesa» (Orígenes, *De Principiis*, I, 2, 4: SChr 252, 118-119 = BM 309, 106).

68. Orígenes afirma: «Hoc autem ut plenius possit probari, etiam de Salvatoris nostri quotidiana nativitate dicamus, liquido id in iustis obtinentes quod in Domino praecesserit. Salvator noster splendor est gloriae, splendor autem non semel nascitur, et deinceps denisit nasci: quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties oritur et splendor gloriae [...]. Si semper ex Patre nascitur Dominus, etiam tu in similitudinem eius tantum adoptionis

Paradoxalment, la persona realment adulta en Crist (cf. Ga 4,1-11) és aquella que, a base de viure i aprofundir l'Esperit d'infantesa que és l'Esperit rebut en el baptisme, s'insereix més i més en el si de la Mare Església. Ho digué Jesús: «Us ho asseguro: si no torneu a ser com els infants...» (Mt 18,3).

En l'antiguitat cristiana, Climent d'Alexandria (ca. 150 – ca. 215), en la seva famosa obra *El Pedagog*, indica quin és l'aliment que la mare Església dóna als seus infants: «Ella crida els seus infants i els alleta d'una llet sagrada, el Logos dels nodrissons [...]. La llet era aquest petit infant, bell i familiar, el cos de Crist». I hi afegeix:

Alimentava amb el Logos aquest «poble jove» que el Senyor mateix posà al món amb els dolors de la carn i que ell mateix embolcallà amb sang preciosa. ¡Oh sants infantaments! Oh sants bolquers! El Logos ho és tot per als petits, ahora pare, mare, pedagog i nodridor. Ell ha dit: «Mengeu la meua carn i beveu la meua sang» (Jn 6,53). Heus ací els aliments fets per a nosaltres que el Senyor dóna generosament: ofereix la seva carn i vessa la seva sang. Res no manca als infants perquè creixin.⁶⁹

A continuació, Climent d'Alexandria explica què vol dir per als infants o per a aquest «poble jove» menjar-ne la carn i beure'n la sang. Precisament, és rebre l'Esperit Sant i el mateix Logos, que s'escampen dins el nostre mateix ésser, esdevenint l'aliment que ens «regenera», que ens dóna «l'esperança del repòs final»; és «la llet» que «mena fins al cel» i ens fa «conciutadans i companys dels cors angelicals». ⁷⁰ Vegem aquest suggeridor i, ahora, sorprenent passatge de Climent en el qual la «carn i la sang» que la mare Església dóna als seus infants són l'Esperit Sant i el Logos. Climent, en el mateix passatge, ha notat prèviament que «ens ha estat ordenat de despullar-nos de l'antiga corrupció de la carn com de l'antic aliment i de prendre, a canvi, un nou règim de vida, el de Crist». I, aleshores, explica en què consisteix aquest nou règim:

Quan parla de la carn, parla al·legòricament de l'Esperit Sant, ja que fou aquest el qui creà la carn. Amb la sang, al·ludeix el Logos: en efecte, com una sang abundant, el Logos s'ha escampat per la nostra vida. La mescla d'ambdós és el Senyor, aliment dels petits, perquè el Senyor és Esperit i Logos. L'aliment, és a dir, el Senyor Jesús, el Logos de Déu, és l'Esperit esdevingut carn, una carn celestial santificada. L'aliment és la llet del Pare: només ell alleta els nadons. I ell, el Logos benamat (cf.

---

spiritum habens, semper generaris a Deo per singulos intellectus, per singula opera, et effice-
ris filius Dei in Christo Iesu» (Orígenes, *In Ieremiam*, Homilia 9, 4: PG 13, 355-358).

69. Climent d'Alexandria, *Pedagogus*, 1, 6, 42: SChr 70, 186-189 = CC 95, 78.

70. *Ibíd.*, 1, 6, 45: SChr 70, 190-193 = CC 95, 80.

Mc 1,11), el nostre nodridor, ha vessat la seva pròpia sang per nosaltres, ha salvat la humanitat. Nosaltres que, pels seus bons oficis, hem posat la nostra fe en Déu, ens refugiem en el pit del pare, el Logos, on «s'obliden els dolors».⁷¹

Però, ben segur, que el passatge més bell és el que en la mateixa obra havia escrit Climent d'Alexandria quan, subratllant la nostra filiació divina, afirmava —amb una interpretació genial— que els qui s'han revestit del Verb, el veritable «infant de Déu», «el petitó del Pare»,⁷² són els infants de l'Església i l'Església és la Mare d'aquests infants per la regeneració obrada per mitjà de l'Esperit. Per Climent, som cridats a viure en una eterna primavera:

Ara, bé, com que el qui participa d'allò que és etern tendeix a fer-se semblant a allò que és incorruptible, cal deduir que el nostre títol d'infants expressa la primavera de tota la nostra vida: La veritat que roman en nosaltres no envelleix pas i tota la nostra forma de ser resta irrigada per aquesta veritat. La saviesa és sempre jove [...]. La mare porta en braços els fills petits, nosaltres cerquem la nostra mare, l'Església [...]. El Pare de l'Univers acull de bona gana aquells qui s'han refugiat a vora seva; com que els ha regenerat amb l'Esperit i els ha adoptat com fills, aprecia llur dolçor, els estima particularment, els ajuda, combat per ells i, per això, els anomena «petits infants».⁷³

Amb tot, no totes les generacions en treuen el mateix partit, d'aquest «esperit d'infantesa», però el tresor del Verb, del Fill de Déu Encarnat, es troba sempre en el si de l'Església per tal de vivificar-la per mitjà del seu l'Esperit i donar-se als seus fills com aliment de vida. Queda clar, tant en els passatges acabats d'esmentar d'Orígenes i de Climent d'Alexandria, com en el nostre passatge central de sant Ireneu, que aquest «esperit d'infantesa» té lloc en el si de la Mare Església. Cal «nodrir-se dels seus pits» i «gaudir de la font netíssima que brolla del cos de Crist». En canvi, els qui se separen de l'Església tot adoptant ensenyaments herètics «s'excaven cisternes esquerdades de pous de terra i beuen aigua podrida d'un fangar». Aquest raonament ve a provar l'afirmació de principi del passatge d'Ireneu:⁷⁴ que la veritable fe que l'Església predica i confessa fidelment és com un líquid preciós que, sota l'acció de l'Esperit de Déu, fa mantenir l'Església eternament jove, ja que «rejuveneix i fa rejuvenir fins i tot el recipient que el conté». La virtut de l'Evangelí,

71. *Ibíd.*, 1, 6, 43: SChr 70, 188-189 = CC, 95, 79.

72. *Ibíd.*, 1, 5, 24: SChr 70, 152-153 = CC 95, 66; cf. Karl DELAHAYE, «*Ecclesia Mater*» *chez les Pères des trois premiers siècles*, 111.

73. Climent d'Alexandria, *Pedagogus*, 1, 5, 20-21: SChr 70, 146-149 = CC 95, 64.

74. José Luis MORENO, «El Espíritu Santo rejuvenece a la Iglesia», 618.

la predicació de la veritable fe, esdevé el principi intern de la veritable joventut de l'Església. Perquè «la saviesa», és a dir, l'Evangelí, «és sempre jove».

6. ESPERIT QUE DIVINITZA I MENA A LA LLUM QUE NO TÉ POSTA

Els dos passatges de la Constitució *Lumen gentium* que han inspirat el nostre estudi conclouen que la finalitat de l'acció de l'Esperit és «portar» o «menar» «a la unió consumada» amb Crist, l'espòs de l'Església [*ad consummatam cum sponso suo unionem perducit*] (LG 4), fins a «assolir» o «arribar» «a la llum que no coneix la posta [*donec per crucem perveniat ad lucem, quae nescit occasum*]» (LG 9). Els dos verbs emprats hi són quasi sinònims. El primer, «perduco» (LG 4), té el sentit de conduir, portar, fer anar, guiar. El segon, «pervenio» (LG 9), significa poder arribar, assolir o aconseguir un lloc. Per tant, encara no posseïm la plenitud, però l'acció de l'Esperit ens mena, ens porta, condueix cap a aquesta plenitud en Crist. Al text de referència de sant Ireneu ens hi trobem dues expressions que, d'alguna forma, volen expressar aquesta realitat: d'una banda, s'afirma que l'Esperit és «penyora d'incorrupció [*arrha incorruptelae*]» i, d'altra banda es diu també que és «l'escala de pujada cap a Déu [*scala ascensionis ad Deum*]».

Com «penyora d'incorrupció», s'al·ludeix el passatge paulí d'Ef 1,14: «L'Esperit és la penyora de l'heretat que Déu ens té reservada, quan ens redimirà plenament com possessió seva i farà que siguem lloança de la seva glòria». Per a Pau, l'existència escatològica del cristià és dialèctica: és l'existència de qui no ha arribat a posseir-se a si mateix, però sí que ha arribat a ser posseït per Déu (Fl 3,12). Es tracta de «córrer cap a la meta», «llançant-se cap allò que hi ha davant» (Fl 3,13-14), tot vivint, en tant que comunitat escatològica, entre el «ja» i l'«encara no» de la salvació. D'aquí, que Pau anomeni l'Esperit «penyora de l'heretat reservada», fixant d'aquesta forma el seu caràcter escatològic, tot exclouent que pugui pervertir-se el do de la salvació entusiàsticament, convertint-se merament en la possessió de la mateixa.⁷⁵ Per l'acció de l'Esperit Sant, se'ns dona la «penyora», la part anticipada d'aquella plenitud que més tard se'ns atorgarà. A Ireneu li agrada anomenar l'herència de la vida eterna «incorrupció», perquè implica assolir la «immortalitat», la semblança

75. Walter SCHMITHALS, «Experiencia del Espíritu como experiencia de Cristo», en Claus HEIMANN – Heribert MÜHLEN (eds.), *Experiencia y teología del Espíritu Santo*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1978, 147-167; aquí, 157-158.

amb Déu, és a dir, la «divinització».⁷⁶ Per aquest motiu, l'Esperit esdevé fonament de la nostra esperança. Per l'Esperit, l'home té el fonament de la incorrupció definitiva i es va preparant, «acostumant» —dirà també sant Ireneu— per a la plenitud en Déu, que és la seva vida. Afirmar Ireneu en un altre passatge:

En el temps present, rebem del seu Esperit una petita porció que ens disposa i prepara per a la incorrupció [*ad perfectionem et praeparationem incorruptelae*], habituant-nos progressivament a captar i sostenir la mirada de Déu [*paulatim assuescentes capere et portare Deum*]; és el que l'Apòstol en la Carta als Efesis anomena «penyora», és a dir una porció de l'honor que Déu ens ha promès [...]. Aquesta penyora, pel fet d'habitar en nosaltres, ja ens fa espirituals i allò mortal és absorbit per la immortalitat [*iam spiritales efficit et absorbetur mortale ab immortalitate*].⁷⁷

Aquest és el veritable principi o elixir de joventut que proporciona l'Esperit. Es tracta del coneixement de Déu, per mitjà del qual comencem a tenir una anticipació de la visió plena. L'Esperit és el que renova veritablement l'home, fent-lo passar de l'estat de l'home que es va envellint a l'home nou, que es rejuveneix i adquireix la incorrupció. L'home no serà carnal, sinó espiritual per la fortalesa de l'Esperit. Ireneu escriu, també:

Els qui posseeixen Déu creuen en la vinguda del seu Fill i, per mitjà de la fe, instal·len en els seus cors l'Esperit de Déu, s'anomenaran amb justícia «nets de cor» (Mt 5,8), espirituals, vivents per a Déu [*et spiritales et viventes Deo*], ja que tenen l'Esperit del Pare que purifica l'home i l'aixeca a la vida de Déu [*quoniam habent Spiritum Patris qui emundat hominem et sublevat in vitam Dei*]. Així com la carn és feble, així, pel testimoni del Senyor, l'Esperit és animós. Té el poder d'acomplir el que desitja ardentment [...]. És així com la flaqueza de la carn serà absorbida per la fortalesa de l'Esperit; i l'individu no serà carnal sinó espiritual gràcies a la comunió de l'Esperit [*talís non iam carnalem, sed spiritalem, propter Spiritus communionem*].⁷⁸

76. José Luis MORENO, «El Espíritu Santo rejuvenece a la Iglesia», 615; cf. Michel AUBINEAU, «Incorruptibilité et divinisation selon Saint Irénée», *RSR* 44/1 (1956) 25-52; José Manuel ARRÓNIZ, «La salvación de la carne en San Ireneo», *ScrVic* 12 (1965) 7-29.

77. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 5, 8, 1; SChr 153, 92-95.

78. *Ibid.*, 5, 9, 2; SChr 153, 108-111.

En un altre passatge, el mateix Ireneu, tot recollint el tema paulí de l'«home nou», exposa com l'Esperit dona vida i joventut a la carn, possibilitant la recapitulació de l'home en Déu:

L'Apòstol confessava que «viure en la carn possibilita fer un treball profitós» (Fl 1, 22). Ara, bé, el fruit del treball de l'Esperit és la salvació de la carn. ¿Quin altre fruit visible ofereix, l'Esperit invisible, sinó el de portar la carn a la maduresa i fer-la apta per a la incorrupció? [*quam naturam efficere carnem et capacem incorruptelae?*]. Si, doncs, «viure en la carn possibilita fer un treball profitós», quan deia «despullem-nos de l'home vell i de les seves obres» (Col 3,9), certament, no menyspreava la substància de la carn, sinó que manifestava el despullament del nostre primer règim de vida, que s'envelleix i es corromp [*veterescit et corrumpitur*] (cf. Ef 4,22). I, per això, hi afegí: «us heu revestit de l'home nou, que es va renovant a imatge del seu creador i avança cap al ple coneixement» (Col 3,10). En dir, doncs, que «avança cap al ple coneixement», demostrà com aquell mateix home que, abans, es trobava en la ignorància —sense conèixer Déu— es renova per mitjà del coneixement de Déu mateix. El coneixement de Déu renova efectivament l'home. I, en dir «a imatge del seu creador», feia entendre la recapitulació de l'home, creat en el principi a imatge de Déu (cf Gn 1,27).⁷⁹

L'altra expressió emprada per sant Ireneu fa referència a l'Esperit com l'«escala de pujada a Déu». S'evoca certament l'escala del somni de Jacob (Gn 28,12). Ireneu al·ludeix el tema del creixement progressiu en aquest anar guanyant incorrupció, més vida immortal. La nostra vida, en la mesura en què, per l'Esperit, es va assemblant a Déu, es va rejuenint progressivament,⁸⁰

79. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 5, 12, 4: SChr 143, 154-157. Aquest passatge, amb la teologia de la «salus carnis» i l'oposició contra els gnòstics, ha estat àmpliament comentada per Antonio ORBE, *Teología de San Ireneo*, I, Madrid: BAC 1985, 577-586; Id., «Adversarios anónimos de la “salus carnis”», *Greg* 60 (1979) 9-52; citat per José Luis MORENO, «El Espíritu Santo rejuvenece a la Iglesia», 615.

80. *Ibid.*, 615-616. El recurs a l'escala de Jacob, tot i que és citat per sant Ireneu, no el trobem desenvolupat en la seva obra. Però tindrà un gran èxit en la història de l'espiritualitat per a descriure l'itinerari del creixement espiritual, del camí cap a Déu. Una de les obres més característiques és la *Scala Paradisi* del monjo sant Joan Clímac († abans 680), que enumera fins a trenta graons per a l'accés al cel (PG 88, 631-1164). Amb tot, tindrà un gran èxit amb la sistematització dels quatre passos o quatre graons de la lectura espiritual o *Lectio Divina*, que es remunta al segle XII. Pels voltants de l'any 1150, Guigó II, monjo cartoixà, escriu l'obra *Scala Claustralium*, anomenada també *Scala Paradisi*, en què s'estableix la teoria dels quatre graons: la lectura, la meditació, la pregària i la contemplació (PL 40, 997-1004 = SChr 163, 81-123 = CC 56, 167-182). Referint-se a aquests quatre passos, o «graons», Guigó II afirma: «Aquesta és l'escala dels monjos per la qual pugen de la terra al cel. L'escala té pocs graons, però són d'unes dimensions immenses i increïbles; la part baixa recolza sobre la terra, però la de dalt penetra els núvols i escruta els secrets del cel [...]. La lectura és l'estudi atent de les

tot menant «a la unió consumada amb Crist», «a la llum que no té posta» (LG 4.9). Per a Ireneu, es tracta d'«anar-se habituant» a la visió de Déu, d'anar pujant-ne els diversos graons, ja que la pedagogia de Déu no procedeix fent salts violents, sinó progressius. Aquest «anar-s'hi acostumant» és un tema recurrent en sant Ireneu. Ho hem vist anteriorment en el seu comentari a Ef 1,14.⁸¹ Fins i tot, la humanitat de Jesús és unguida al Jordà perquè l'Esperit havia d'«habituar-se» a estar entre els homes:

Per això, [aquest Esperit] davallà sobre el Fill de Déu fet fill de l'home. Amb Ell, l'Esperit s'acostumava a habitar en el gènere humà, a reposar en els homes, a residir en l'obra modelada per Déu; realitzava en ells la voluntat del Pare i els renovava fent-los passar de la vellesa a la novetat de Crist.⁸²

Així, la finalitat de l'Esperit, mentre vivim en aquest món, és anar habituant l'home a la comunió i a la visió de Déu: «Disposava per avançat els profetes, habituant l'home, a la terra, a portar el seu Esperit i a tenir comunió amb Déu. Ell no tenia necessitat de ningú; atorgava en canvi la seva comunió a tots els qui necessitaven d'ell».⁸³ El mateix, d'una forma clara i concisa, trobem també en Novacià:

Actuant així en nosaltres [l'Esperit] condueix els nostres cossos cap a la resurrecció i la immortalitat [*ad aeternitatem et ad resurrectionem immortalitatis corpora nostra producat*], mentre per si mateix els va acostumant a barrejar-se amb la potència celestial i a associar-se amb la divina eternitat de l'Esperit Sant [*dum illa in se assuefacit cum caelesti virtute misceri et cum Spiritus Sancti divina aeternitate*]

Esriptures fet amb la màxima atenció. La meditació és una operació mental que investiga el coneixement de la veritat oculta amb l'ajut de la pròpia raó. L'oració és una aplicació devota del cor a Déu per a fugir del mal i assolir el bé. La contemplació és una elevació de l'ànima a Déu per damunt d'ella mateixa, en la qual gusta els gaudis de la dolcesa eterna [...]. La lectura cerca la dolcesa de la vida benaurada, la meditació la troba, l'oració la demana i la contemplació en frueix» (Ibíd., 2-3: SChr 163, 82-87 = CC 56, 170).

81. Sobre aquest «anar-se habituant» de l'home a Déu i de Déu a l'home, independentment si s'hi menciona l'Esperit, vegeu els passatges següents de sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 17, 1: SChr 211, 330-331; cf. Ibíd., 3, 18, 7: SChr 211, 366-367; Ibíd., 3, 20, 2: SChr 211, 392-393; Ibíd., 4, 5, 4: SChr 100, 434-435; Ibíd., 4, 14, 2: SChr 100, 542-545; Ibíd., 5, 3, 3: SChr 153, 52-53; Ibíd., 5, 8, 1: SChr 153, 92-93; Ibíd., 5, 32, 1: SChr 153, 396-397. Cf. P. EVIEUX, «Théologie de l'accoutumance chez S. Irénée», *RSR* 55 (1967) 5-54.
82. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 3, 17, 1: SChr 211, 330-331. Cf. Luis F. LADARIA, «La unción de Jesús y el don del Espíritu», *Greg* 71 (1990) 447-471 = Id., *Jesús y el Espíritu: la unción*, Burgos: Monte Carmelo – Didaskalos 2013, 55-86, aquí, 72-80.
83. Sant Ireneu, *Adv. haer.*, 4, 14, 2: SChr 211, 542-544. Cf. Luis F. LADARIA, «La "unción de la Gloria celeste". Gloria y Espíritu Santo en Hilario de Poitiers», *RCatT* 25 (2000) 131-140 = Id., *Jesús y el Espíritu: la unción*, 121-135, aquí, 122-123.

sociari]. En efecte, en ell i per ell, s'instrueixen els nostres cossos a progressar cap a la immortalitat.⁸⁴

Com Esperit de vida, se li reconeix la capacitat de ressuscitar, que és atorgar la immortalitat o la vida veritable. L'Esperit mena a la resurrecció i a la plenitud en Déu. Els autors antics —com ja hem vist en alguns textos precedents— han reconegut com l'acció vivificant de l'Esperit culmina en la resurrecció, terme final de l'esperança. En la versió llatina de la professió de fe baptismal que es troba en la *Traditio Apostolica*, es formula així la pregunta al catecumen: «¿Creus també en l'Esperit Sant i en la Santa Església i en la resurrecció de la carn? [*¿Credis in Spiritu Sancto et sanctam Ecclesiam et carnis resurrectionem?*]. I hi dirà, una vegada més: —Hi crec. I serà submergit una tercera vegada.»⁸⁵ Després de confessar l'existència i el caràcter propi del tercer en la Trinitat, hi afegeix Nicetas de Remesiana (335-414), al seu opuscle dedicat a l'Esperit Sant: «Sense aquest Esperit, cap creatura no podrà arribar a l'eternitat, ni anomenar-se veritablement santa [*nec ulla creatura sine hoc Spiritu aut ad aeternitatem pervenire, aut vere sancta poterit nominari*]».⁸⁶ I sant Atanasi d'Alexandria (ca. 295 – 373), a les seves famoses *Cartes a Serapió*, ensenyant com l'Esperit és Déu i no creatura, pertanyent a la Trinitat una, eterna i immutable,⁸⁷ indica que, és, precisament, per aquest motiu, que ell ens pot comunicar la vida de Déu i ens fa participants de la naturalesa divina:

Però, si l'Esperit Sant fos un ésser creat, per mitjà d'ell, no se'ns podria donar de cap manera una comunicació de Déu. Ens uniríem a una cosa creada, i seríem forans a la natura divina, ja que en res no en fórem participants [...]. Ara, si, per la comunicació de l'Esperit, esdevenim participants de la natura divina, ningú, llevat que sigui foll, no dirà que l'Esperit té una natura creada i no pas de Déu. No per cap més motiu, esdevenen déus, aquells en els quals ell habita. I, si els fa déus, cap dubte no hi ha que la seva natura és de Déu.⁸⁸

84. Novacià, *De Trinitate*, 29, 16-17: CCL 4, 71.

85. Sant Hipòlit de Roma, *Trad. Apost.*, 21: SChr 11 bis, 86-87. En canvi, en les altres versions, diu: «¿Et credis in sanctum, bonum et vivificantem Spiritum purificantem universa in sancta Ecclesia?».

86. Nicetas de Remesiana, *De Spiritus Sancti potentia*, 1, 5: PL 52, 856.

87. Cf. Luis F. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero*, 201-202.

88. Sant Atanasi, *Serap.*, 1, 24: PG 26, 585 = R 780.

D'una manera semblant, s'expressa, sant Basili de Cesarea (ca. 329/330 – 377/379), al seu famós tractat *Sobre l'Esperit Sant*, tot refusant aquells qui diuen que l'Esperit no ha de ser glorificat:

La intimitat amb Déu es fa per l'Esperit [...]. La resurrecció dels morts s'opera per l'Esperit: «Enviareu el vostre Esperit i seran creats i renovareu la faç de la terra» (Sl 103,30). Si la creació s'entén com la reviviscència dels éssers dissolts, ¿com ha de ser de gran la força de l'Esperit que ens dispensa la vida de la resurrecció i adapta les nostres ànimes a aquella vida espiritual? [...] La renovació que es fa aquí, la mutació de la vida terrestre i subjecta a passions, que en nosaltres es realitza per l'Esperit, enlaira les ànimes nostres al cim de l'admiració.⁸⁹

Més endavant, el mateix Basili, tot indicant la comunió de natura de l'Esperit amb el Pare i el Fill, perquè com ells és incompreensible, expressa una idea semblant, atès que possibilita «aixecar els ulls a la llum espiritual de la veritat» i a la «contemplació de l'Esperit»:

En efecte, l'home carnal, que no té exercitada la seva ment per a la contemplació i més aviat la porta enfonsada, com en fang, en la manera carnal de pensar (cf. Rm 8,6), és incapaç d'aixecar els ulls a la llum espiritual de la veritat. Per això, el món, és a dir la vida esclavitzada per les passions de la carn, no rep la gràcia de l'Esperit, com un ull malalt tampoc no rep la llum del raig solar. En canvi, als seus deixebles que, pel testimoni dels seus ensenyaments, han purificat llur vida, els concedeix ja l'accés a l'especulació i contemplació de l'Esperit [...]. Puix els qui trepitgen les coses de la terra i s'han fet superiors a elles són celebrats com testimonis dignes del do de l'Esperit Sant. Ara, bé, d'aquell que el món no pot contenir i solament els sants poden contemplar, ¿què convé de pensar o quins honors li pertoqueu?⁹⁰

I sant Gregori de Nazianz (329-390), en la mateixa línia de l'argumentació d'Atanasi, subratlla la divinització de l'home que opera l'Esperit, perquè és Déu com el Pare i el Fill: «Si l'Esperit no ha de rebre adoració, ¿com pot divinitzar-me pel baptisme? Si ha de ser adorat, ¿com pot no ser digne de culte? Si és digne de culte, ¿com no és Déu? Una cosa va lligada a l'altra, és veritablement una cadena d'or i de salvació».⁹¹ A més, Gregori té un passatge magistral sobre les activitats i operacions de l'Esperit Sant segons la Sagrada Escripura i que, tot mostrant el seu caràcter diví i la seva consubstancialitat

89. Sant Basili de Cesarea, *De Sp. Sanc.*, 19, 49: SChr 17bis, 420-421 = CC 19, 107-108.

90. *Ibid.*, 22, 53: SChr 17bis, 440-443 = CC 19, 115-116.

91. Sant Gregori de Nazianz, *Or.*, 31, 28: SChr 250, 332-333 = CC 12, 129-130.

amb el Pare i el Fill, ensenyen la riquesa de l'acció de l'Esperit en tota l'economia salvadora, essent capaç de divinitzar i de conduir a la perfecció:

Observa això: Crist neix, ell el precedeix; Crist és batejat, ell en dóna testimoniatge; Crist és temptat, ell el fa retornar [a Galilea]; Crist fa prodigis, ell l'acompanya; Crist se'n va, ell el succeeix [...]. M'escruixeix de pensar la riquesa de conceptes de les invocacions i els noms ultratjats per aquells qui ataquen l'Esperit. És anomenat *Esperit de Déu* (1Co 2,11), *Esperit del Crist* (Rm 8,9), *pensament del Crist* (1Co 2, 16), *Esperit del Senyor* (Sv 1,7), *Senyor ell mateix* (2Co 3,17), *Esperit de filiació* (Rm 8,15), *de la veritat* (Jn 14,17), *d'alliberament* (2Co 3,17), *Esperit de saviesa, d'intel·ligència, de consell, de força, de ciència, de pietat, de temor de Déu* (Is 11,2), car ell és qui ha fet tot això; ho omple tot amb la seva substància, ho conté tot, *omple la terra* (Sv 1,7) quant a la seva substància, no està limitat al món quant a la potència; és bo, recte, guia; santifica per naturalesa i no per atribució, no és santificat; mesura, no és mesurat; hom participa d'ell i ell no és part de res; omple, no és omplert, conté, no és contingut, és rebut en heretat, glorificat, comptat amb el Pare i el Fill, origina una amenaça, és el dit de Déu, és un foc, com Déu, per tal d'accentuar, crec jo, que és consubstancial [...]. És l'Esperit que ho coneix tot, que ensenya, que bufa allà on vol i com vol, que guia, que parla, que envia, que aparta, que s'enutja, que és temptat, que revela, que il·lumina, que vivifica o, més ben dit, que és ell mateix llum i vida, que fa de nosaltres el seu temple, que ens divinitza, que ens condueix a la perfecció [...]. Té totes les accions de Déu, es reparteix en llengües de foc, distribueix els carismes, fa apòstols, profetes, evangelistes, pastors i mestres, és intel·ligent, múltiple, clar, penetrant, no és deturat per res, és sense taca. És el mateix que dir que és summament savi, que actua de múltiples maneres, que il·lumina i penetra totes les coses, amo de si mateix, immutable.⁹²

D'altra banda, sant Gregori de Nissa (335-395), combinant els passatges de Jn 17,22 i 20,22, arriba a la identificació de la glòria celestial amb l'Esperit Sant que, precisament, és donada als deixebles en rebre l'Esperit:

El lligam d'aquesta unitat [entre el Pare i el Fill] és la glòria i cap persona assabentada no negarà que aquesta glòria l'anomenem Esperit Sant, si escolta les pròpies paraules del Senyor quan diu: «Jo els he donat la glòria que tu m'has donat» (Jn 17, 22). I, veritablement, als deixebles els havia donat la mateixa glòria quan els digué: «Rebeu l'Esperit Sant» (Jn 20,22) [...]. Aquest és el motiu pel qual digué: «Jo els he donat la glòria que tu m'has donat, perquè siguin u com nosaltres som u. Que jo estigui en ells i tu en mi, perquè siguin plenament u» (Jn 17,22-23). Aquell qui, des de petit, creix i es converteix en un home adult, pren ús de raó i, finalment, es fa capaç de la glòria de l'Esperit Sant, vivint sense vicis i amb puresa, aquest

92. *Ibíd.*, 31, 29: SChr 250, 332-337 = CC 12, 130-131.

home és [com] aquella Coloma perfecta que l'Espòs al·ludeix quan diu: «Una de sola és la meva Coloma, la meva perfecta» (Ct 6,9).⁹³

De fet, la glòria i l'Esperit Sant apareixen units al Nou Testament: «L'Esperit de la glòria, que és l'Esperit de Déu, reposa damunt vostre» (1Pe 4,14; cf. 2Co 3,8.18; Ef 3,16). Els Pares ho han percebut i aprofundit. A banda del passatge de Gregori de Nissa, és sobretot sant Hilari de Poitiers (ca. 315/320 – 367/368) qui ha unit aquests dos conceptes. Així, en el comentari a l'escena del baptisme de Jesús (Mt 3,13-17), relata el paral·lelisme perfecte entre el que succeeix en Jesús i el que té lloc en la baptisme cristià. Després del baptisme de Jesús, és enviat, damunt d'ell, l'Esperit Sant i ell és inundat per la unció de «la pietat del Pare», amb la veu del cel que declara Jesús Fill de Déu. En aquesta escena, afegeix Hilari, podem veure el que succeeix en nosaltres:

Alhora, podem conèixer, a partir del que s'acomplia en Crist, que, després del bany de l'aigua, de les portes del cel vola sobre nosaltres l'Esperit Sant i també a nosaltres se'ns infon la unció de la glòria [*ut ex eis quae consummabantur in Christo cognosceremus post aquae lavacrum et de caelestibus portis sanctum in nos Spiritum involare et caelestis nos gloriae unctione perfundi*] i, per l'adopció de la veu del Pare, som fets fills de Déu. En efecte, la veritat ha prefigurat, en els efectes de la realitat, la imatge del misteri preparat per a nosaltres.⁹⁴

93. Sant Gregori de Nissa, *Hom. in Cant.*, 15: PG 44, 1117-1118 = BM 340, 171-172. Josep M. Rovira Belloso, en la línia de la indicació de Gregori de Nissa, respon a la pregunta del perquè, almenys aparentment, que el pròleg de l'Evangeli de Joan no conté cap al·lusió a l'Esperit Sant: «La resposta a aquesta pregunta [...] em duia a entendre la plenitud del Fill de la qual brolla gràcia sobre gràcia com plenitud de l'Esperit que vessa com una cascada de gràcia sobre la humanitat; em duia a entendre el mot "glòria" (*dóxa*) com esplendor de l'Esperit que circumda el Pare i el Fill en llur reconeixement mutu i, tot seguit, en l'acte d'il·luminació pel qual l'Esperit Sant fa conèixer Jesús als homes; em duia a entendre finalment la frase "La gràcia i la veritat ens han arribat per Jesucrist", en el sentit que el "*do veritable* [de l'Esperit] ens ha arribat per Jesucrist» (Josep M. Rovira BELLOSO, *El Misteri de Déu*, Barcelona: FTC – Herder 1994, 427). Sobre l'Esperit, Walter Kasper afirma també: «Él es y realiza la actualización concreta de la doxología eterna del Padre y del Hijo en la Iglesia y en el mundo. Él es la realización escatológica de la gloria de Dios, es su existencia en el espacio de la historia. Esto sólo es posible porque él mismo procede del Padre (Jn 15,26) y porque, como espíritu de verdad, es la revelación y el reflejo (*dóxa*) de la gloria eterna de Dios» (Walter KASPER, *El Dios de Jesucristo*, 345).
94. Sant Hilari de Poitiers, *In Matthaëum*, 2,6: SChr 254, 110-111. La identificació de la glòria celestial amb l'Esperit Sant en Hilari la trobem també en altres passatges: *Ibid.*, 12, 23: SChr 254, 292-293; *Tr. Ps.*, 56, 6: CCL 61, 163-164. Sobre aquesta qüestió, vegeu l'excel·lent estudi de Luis F. LADARIA, «La "unción de la gloria celeste". Gloria y Espíritu Santo en Hilario de Poitiers», *RCatT* 25 (2000) 131-140 = *Id.*, *Jesús y el Espíritu: La unción*, 121-135. Cal indicar que l'article de la *RCatT* es troba dins la *Miscel·lània d'homenatge al Dr. Josep M. Rovira Belloso*.

Per tant, l'Esperit ens fa fills en el Fill i germans de Jesús (cf. Jn 20,17.22). El baptisme de Jesús esdevé la prefiguració del nostre propi baptisme, per obra de l'Esperit. Ell divinilitza l'home, el condueix a la unió consumada amb Déu.

Per acabar el nostre resseguiment dels passatges dels Pares sobre aquesta qüestió, tornem a Basili, perquè, tal com Luis F. Ladaria afirma, tal volta, s'hi troba el text més bell i profund de tota la patrística sobre la divinilització que l'Esperit Sant obra en el creient:⁹⁵

Ell eleva els cors, condueix de la mà els febles i porta a la perfecció els proficients. Ell, il·luminant els purificats de tota màcula, els converteix en espirituals per la comunió amb si mateix. I, així com els cossos polits i lluents, quan els raigs lluminosos els toquen, esdevenen encara molt més brillants i sembla que escampin llum d'ells mateixos, també les ànimes que porten l'Esperit i són il·luminades per l'Esperit esdevenen, elles mateixes, espirituals i comuniquen la gràcia als altres. D'aquí, tot prové: la previsió del futur, la intel·ligència dels misteris, la comprensió de les coses ocultes, la distribució dels carismes, la participació en la vida celestial i en la dansa dels àngels, el goig perdurable, la perseverança en Déu, la semblança en Déu i allò que és més desitjable: fer-se déu.⁹⁶

CLOENDA

De la mà dels passatges conciliars, sota la llum de l'Escriptura i de la teologia dels Pares de l'Església, hem aprofundit com l'Esperit Sant, l'Esperit de Crist, rejoveneix i renova la vida eclesial perquè és Esperit vivificant, donador de vida eterna. Hem vist com el llenguatge del Concili reflecteix i recolza fermament en el que trobem en els Pares.

Creure en l'Esperit Sant equival a reconèixer amb alegria que Déu és el nostre futur. La fe en l'Esperit Sant ens engloba en aquest futur, perquè, en la unitat de la fe i de la comunió eclesials, ens va portant pel camí de la incorruptibilitat, del goig perdurable, que és el camí de l'amor. L'Esperit «ens va acostumant», «ens va habituant» —afirmen els Pares— a la visió de Déu, a la glòria de la immortalitat, a la unió consumada amb Crist. Però, amb tot, qui va pujant els graons d'aquesta escala, existeix en la paradoxa d'un camí que

---

D'altra banda, també es pot esmentar un passatge de l'Ambrosiàster, tret del seu comentari a 2Co 3,18: *Ad Cor. Secun.*, 3,18: CSEL 81/2, 219-220.

95. Luis F. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero*, 219.

96. Sant Basili de Cesarea, 9, 23: SChr 17bis, 328-329 = R 944 = CC 19, 72.

cerca i espera incessantment. És allò de sant Pau a la Carta als Romans: «També nosaltres, que posseïm l'Esperit com primícies del que vindrà, gemeguem dins nostre anhelant de ser plenament fills, quan el nostre cos sigui redimit» (Rm 8,23). Ja ho afirma també el passatge de *Lumen gentium* 9 que ha inspirat aquest estudi: és «per la creu», sota «l'impuls de l'Esperit Sant», que l'Església arribarà «a la llum que no té posta». Mentrestant, l'Esperit garanteix la confiança d'aquesta plenitud en Déu.